

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

УРБА СВІТЛАНА ІВАНІВНА

УДК 338.43:351.862.4]:005.412(477)

**ПРІОРИТЕТИ ТА ІНСТРУМЕНТИ РОЗВИТКУ
АГРАРНОГО СЕКТОРА В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.03 –
економіка та управління національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Львів – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі економіки підприємства Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор,
заслужений працівник освіти України
Михасюк Іван Романович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри економіки підприємства.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Варналій Захарій Степанович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри фінансів;

доктор економічних наук, професор,
заслужений працівник освіти України
Погріщук Борис Васильович,
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Тернопільського національного економічного університету,
директор, професор кафедри економіки підприємств і
корпорацій;

доктор економічних наук, доцент
Ревак Ірина Олександрівна,
Львівський державний університет внутрішніх справ
Міністерства внутрішніх справ України,
декан факультету управління та економічної безпеки.

Захист дисертації відбудеться “30” січня 2020 р. о 11⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.01 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79008, м. Львів, просп. Свободи, 18, аудиторія 115.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79601, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий “27” грудня 2019 р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Н. Б. Демчишак

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Аграрний сектор економіки України характеризується динамічним розвитком, здійснює достатньо вагомий внесок у функціонування національної економіки, зокрема в частині задоволення потреб населення у продуктах харчування, забезпечення суб'єктів господарювання низки галузей переробної промисловості сировиною, формування продовольчої безпеки й експортного потенціалу держави. Водночас, попри наявні позитивні тенденції, соціально-економічний потенціал аграрного сектора в сучасних умовах господарювання є недостатньо реалізованим, що призводить до послаблення економічної безпеки держави, особливо таких її структурних складових як макроекономічна, фінансова, виробнича, зовнішньоекономічна, соціальна, продовольча.

Реалізація завдань щодо розвитку аграрного сектора як основи стабільного функціонування та забезпечення економічної безпеки національної економіки потребує впровадження дієвих інструментів, здатних забезпечити підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу у сільському господарстві, удосконалення галузевої структури з орієнтацією на впровадження завершеного циклу виробництва продуктів харчування, зниження імпортозалежності країни у сегменті продуктів харчування, підвищення економічної та соціальної ефективності функціонування суб'єктів господарської діяльності, враховуючи їх внесок у розвиток сільських територій та раціональне природокористування. На сучасній стадії суспільно-економічних перетворень це актуалізує потребу в удосконаленні наявних теоретико-методологічних розробок щодо формування та реалізації державної аграрної політики, а також обґрунтуванні нових прикладних управлінських рішень із врахуванням їх внеску у розвиток аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України.

Проблеми функціонування та розвитку аграрного сектора економіки досліджувалися у працях таких науковців як В. Андрійчук, В. Андросов, П. Гайдучий, О. Гудзинський, О. Гудзь, М. Дем'яненко, А. Діброва, М. Кісіль, О. Крисальний, М. Кропивко, М. Ксенофонов, Є. Майовець, М. Малік, І. Маркіна, І. Михасюк, П. Музика, Т. Осташко, Б. Пасхавер, Б. Погріщук, Н. Прокопенко, П. Саблук, О. Сенишин, О. Шпикуляк, О. Шпичак, В. Юрчишин. Дослідженню теоретико-методологічних положень і прикладних проблем забезпечення економічної безпеки держави присвячені праці І. Бінька, З. Варналія, Т. Васильціва, О. Власюка, В. Засанського, В. Криворотова, М. Крупки, О. Ляшенко, О. Макарова, В. Мартинюка, І. Мойсеєнко, А. Мокія, С. Мосова, О. Підхомного, В. Пірумова, Б. Пшика, Б. Пастернак-Таранушенка, І. Ревак, В. Сенчагова, А. Сухорукова, Р. Тринька, М. Флейчук, В. Франчука, Ю. Харазішвілі, А. Ходжаян, О. Чернеги та ін.

Однак, сучасні тенденції та проблемні аспекти функціонування економіки України, зокрема її аграрної складової, потребують розроблення нових підходів до ідентифікації пріоритетних напрямів та шляхів реалізації ресурсного й економічного потенціалу аграрного сектора, формування інституційного забезпечення його сталого розвитку в системі економічної безпеки держави. Необхідне також й обґрунтування інструментів державної політики, орієнтованих

на зміцнення продовольчої безпеки України, покращення інвестиційно-інноваційного та фінансового забезпечення розвитку аграрного сектора національної економіки, посилення його експортного потенціалу. Особливо важливим є врахування цих результатів у процесі розроблення напрямів, інструментів та засобів забезпечення економічної безпеки України. Зазначене зумовило вибір теми дисертаційної роботи, визначило її мету і завдання, а також структуру й логіку викладу матеріалу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною науково-дослідної роботи кафедри економіки підприємства Львівського національного університету імені Івана Франка за темами: «Регулювання підприємницької діяльності в Україні в умовах посилення євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0114U005091), у межах якої розроблено методологічні засади дослідження аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки; «Економічна політика, розвиток конкурентоспроможного підприємництва та біржової діяльності в умовах глобальних викликів» (номер державної реєстрації 0118U000598), у межах якої проведено дослідження теоретико-методологічних основ та запропоновано стратегічні пріоритети розвитку аграрного сектора в контексті зміцнення економічної безпеки України; наукового журналу «Економіка і фінанси» за темою «Розробка концепції забезпечення економічної безпеки в умовах глобалізації світової економіки» (номер державної реєстрації 0113U007516), у межах якої автором запропоновано рекомендації щодо інвестиційно-інноваційного забезпечення аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки держави.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методологічних засад та розроблення практичних рекомендацій щодо розвитку аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України.

Досягнення цієї мети зумовило необхідність вирішення таких наукових завдань:

- систематизувати та узагальнити концептуальні основи формування системи забезпечення економічної безпеки держави;
- розвинути теоретичні засади та виявити особливості аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки держави;
- ідентифікувати детермінанти впливу функціонування аграрного сектора на економічну безпеку держави;
- сформулювати теоретико-методологічні засади узгодження елементів системи регулювання розвитку аграрного сектора та забезпечення економічної безпеки держави;
- запропонувати нові методологічні підходи дослідження розвитку та обґрунтувати підходи до типології загроз функціонування аграрного сектора в забезпеченні економічної безпеки держави;
- продіагностувати сучасний стан, тенденції розвитку, галузеві та регіональні особливості функціонування аграрного сектора економіки України;
- здійснити інтегральне оцінювання розвитку аграрного сектора та еластичності його зв'язків з економічною безпекою держави;

- проаналізувати ефективність державної аграрної політики в контексті забезпечення економічної безпеки України;
- спрогнозувати розвиток аграрного сектора економіки України та обґрунтувати пріоритетні напрями реалізації його потенціалу;
- виокремити елементи інституційного забезпечення сталого розвитку аграрного сектора економіки;
- виявити напрями взаємоузгодження параметрів розвитку аграрного сектора та зміцнення продовольчої безпеки держави;
- визначити інструменти формування інвестиційно-інноваційного забезпечення розвитку аграрного сектора в системі економічної безпеки держави;
- розробити засоби державної політики формування фінансового забезпечення розвитку аграрного сектора економіки України;
- обґрунтувати інструменти реалізації експортного потенціалу аграрного сектора в системі зовнішньоекономічної безпеки України в умовах євроінтеграції.

Об'єктом дослідження є процеси розвитку аграрного сектора економіки в системі забезпечення економічної безпеки держави.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні засади та науково-прикладні аспекти обґрунтування пріоритетів й інструментів розвитку аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України.

Методологічною основою дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи, що були використані для отримання результатів у відповідності до завдань дослідження: історичний, логічний, наукової абстракції, індукції та дедукції, аналізу і синтезу – для узагальнення концептуальних основ та теоретичних засад розвитку аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки держави (пп. 1.1; 1.2); компаративного аналізу – під час обґрунтування та узгодження наукових засад щодо тлумачення сутності понять «аграрний сектор економіки», «державна аграрна політика» (пп. 1.4; 5.1); структурного аналізу – з метою ідентифікації взаємозв'язків між структурно-функціональними компонентами аграрного сектора економіки, визначення детермінант впливу функціонування аграрного сектора на параметри економічної безпеки держави (пп. 1.3; 2.3); систематизації, теоретичного узагальнення та агрегування – при типології та оцінюванні загроз функціонування аграрного сектора в забезпеченні економічної безпеки держави (пп. 2.2); економіко-математичні методи – в процесі здійснення структурно-функціонального аналізу аграрного сектора економіки в системі забезпечення економічної безпеки держави (пп. 3.1; 3.2; 3.3; 3.4); системно-динамічного моделювання – для прогнозування розвитку аграрного сектора та системного дослідження процесів забезпечення економічної безпеки України (пп. 4.1); кластерного аналізу – з метою оцінювання регіональних особливостей розвитку рослинницької і тваринницької галузей України (пп. 3.2); нечіткої логіки – для проведення інтегрального оцінювання стану розвитку аграрного сектора та економічної безпеки України (пп. 3.3); системного підходу – при обґрунтуванні інструментів реалізації потенціалу розвитку аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України (пп. 5.1; 5.2; 5.3; 5.4).

Інформаційною основою дослідження є Закони України, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України, матеріали Державної служби

статистики України, офіційні публікації міжнародних економічних організацій (ООН, МВФ, Світового банку, ОЕСР, Всесвітнього економічного форуму), стратегічні й програмні документи з питань розвитку аграрного сектора та економічної безпеки держави, монографії та публікації вітчизняних і зарубіжних вчених, інтернет-ресурси, особисті розробки автора.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у розробленні нових теоретико-методологічних та науково-прикладних засад розвитку аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України.

До найвагоміших результатів дисертації, що становлять наукову новизну, належать:

у перше:

– розроблено концептуальну модель взаємоузгодження розвитку аграрного сектора економіки та системи забезпечення економічної безпеки держави, що передбачає ефективне використання аграрним сектором природно-ресурсного потенціалу держави та формування передумов для підтримки функціональних і галузево-структурних складових розвитку аграрного сектора системою економічної безпеки держави. Це дозволить підвищити економічну і соціальну ефективність аграрного сектора, зміцнити продовольчу безпеку, наростити експортний потенціал, забезпечити зовнішньоекономічну безпеку, стимулювати розвиток сільських територій та їх інфраструктури, сприяти своєчасному виявленню, запобіганню та нейтралізації загроз національним економічним інтересам;

– сформульовано теоретико-методологічні основи узгодження державної аграрної політики та забезпечення економічної безпеки держави за рахунок вироблення спільних та скоординованих між собою характеристик ключових елементів регулювання – типологічних засад і умов, об'єктів та суб'єктів регулювання, цілей державної політики, принципів, механізмів й інструментів реалізації державної політики. Це дає змогу вибудовувати єдині підходи до стратегування, оперативного реагування і регулювання секторів національної економіки, зокрема аграрного, в системах вищого порядку, а саме – в системі забезпечення економічної безпеки держави;

– запропоновано методичний підхід до аналізу взаємозв'язків між розвитком аграрного сектора і забезпеченням економічної безпеки держави, який ґрунтується на побудові системи індикаторів, згрупованих за напрямками: економічний та соціальний розвиток аграрного сектора, екологічна стійкість, продовольча безпека. Це уможливило розрахунок інтегральних показників розвитку аграрного сектора і економічної безпеки держави та виявлення тісноти взаємозв'язків між індикаторами, які формують їх значення. Застосування розробленого підходу дає змогу оцінити рівень впливу розвитку аграрного сектора національної економіки на стан економічної безпеки держави, відстежити відповідні тенденції, а також ідентифікувати ключові чинники, що мають найбільший вплив на стан економічної безпеки;

удосконалено:

– понятійно-категорійний апарат в сфері державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки в частині концептуального розуміння поняття

«аграрний сектор економіки», що, на відміну від існуючого тлумачення, визначає його сутність як сектора національної економіки із внутрішніми структурно-функціональними компонентами та галузевими підкомплексами (рослинництво, тваринництво, пов'язані галузі промисловості), функціонування яких закладає основи сталого розвитку економіки через посилення продовольчої безпеки, нарощування експортного потенціалу аграрної продукції й покращення соціально-економічного становища сільських територій;

– науково-методичний підхід до оцінювання розвитку аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки держави, що ґрунтується на комплексному аналізі з врахуванням галузевих та регіональних особливостей, кількісному вимірюванні рівня розвитку аграрного сектора в системі економічної безпеки, адаптації традиційних методик для визначення показників продовольчої і зовнішньоекономічної безпеки; пропонується підхід дає змогу, не застосовуючи суб'єктивних експертних опитувань, агрегувати показники розвитку аграрного сектора та його складових, ідентифікувати структурні недоліки державної аграрної політики і забезпечення економічної безпеки та сформувати інформаційно-аналітичне підґрунтя для її вдосконалення;

– науково-практичні рекомендації щодо підвищення ефективності інвестиційно-інноваційного забезпечення аграрного сектора в системі зміцнення економічної безпеки держави, які побудовані на засадах методичного підходу до формування організаційно-економічного інструментарію, що системно поєднує результати SWOT-аналізу поточного стану інвестиційно-інноваційного забезпечення аграрного сектора з визначенням стратегічних пріоритетів розвитку за галузями рослинництва, тваринництва та переробної промисловості, обґрунтуванням тактичних і оперативних цілей з їх реалізації; це уможливило агрегування організаційно-економічного інструментарію покращення інвестиційно-інноваційного забезпечення розвитку аграрного сектора економіки в контексті забезпечення економічної безпеки держави;

– концептуально-прикладні підходи визначення потенціалу державної політики щодо фінансового забезпечення розвитку аграрного сектора в системі економічної безпеки держави в частині пропозицій інтегрованого (на відміну від розрізненого) залучення джерел фінансових ресурсів, зокрема власних коштів суб'єктів господарювання, функціонально-прирівнених ресурсів, засобів публічно-приватних партнерств, коштів бюджетно-грантової фінансової підтримки з метою акумулювання достатніх їх обсягів;

– інструментарій формування державної політики реалізації експортного потенціалу аграрного сектора економіки в системі зовнішньоекономічної безпеки України за функціонально-цільовими напрямками: інституційно-регуляторним, організаційно-економічним, виробничо-технологічним, інформаційно-комунікаційним та у відповідності з базовими положеннями забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави; це дозволить сформувати основу захисту національних інтересів у сфері зовнішньоекономічної діяльності;

набули подальшого розвитку:

– класифікація чинників розвитку аграрного сектора національної економіки, які ідентифіковано на макро-, мезо- та мікрорівні та поділено на

економічні, соціальні й інституційно-організаційні групи факторів впливу; це дало змогу визначити вплив детермінантів розвитку аграрного сектора на структурні компоненти системи економічної безпеки держави;

– науковий підхід до типології загроз за дестабілізації функціонування аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки держави, який доповнює традиційні загрози загрозами, об'єднаними в групи за структурно-функціональним змістом, впливом на розвиток економічних процесів, недосконалістю інституційно-правового забезпечення, неефективним використанням природно-ресурсного потенціалу, напрямами структурно-галузевих дисбалансів, структурними характеристиками забезпечення населення продовольством, руйнацією матеріально-технічного забезпечення, низьким рівнем розвитку сільських територій;

– інструментарій моделювання і прогнозування розвитку рослинництва і тваринництва, що дозволило передбачити тенденції вітчизняного виробництва основних видів аграрної продукції та сформувані пріоритетні напрями розвитку аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки держави;

– методичні підходи щодо застосування кластерного аналізу при групуванні регіонів за основними показниками виробництва продукції рослинництва та тваринництва, що дало змогу обґрунтувати заходи державної аграрної політики з урахуванням регіональних особливостей розвитку галузей аграрного сектора економіки;

– теоретико-методичні підходи до формування інституційного забезпечення розвитку аграрного сектора національної економіки, які ґрунтуються на концепції сталого розвитку та доповнені інструментами державної політики з формування інституційно-правового й інституційно-організаційного забезпечення за напрямами економічного, соціального та екологічного розвитку; це дало можливість обґрунтувати заходи державного регулювання, орієнтовані на становлення цілісної системи інституційного забезпечення сталого розвитку аграрного сектора в системі економічної безпеки держави;

– науково-методичний підхід до зміцнення продовольчої безпеки держави, що, на відміну від існуючих, ґрунтується на розробленій матриці узгодження параметрів розвитку аграрного сектора національної економіки та посилення продовольчої безпеки – економічного і соціально-екологічного аспектів (з однієї сторони), а також виробничих чинників і умов функціонування й розвитку галузей аграрного сектора та ринку аграрної продукції (з іншої); це дало змогу визначити функціональні блоки забезпечення продовольчої безпеки держави: покращення фізичної доступності продовольства, підвищення економічної доступності продуктів харчування, гарантування якості та безпеки аграрної продукції.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що положення, висновки та рекомендації, сформульовані у роботі, мають практичне спрямування та можуть бути використані для підвищення ефективності формування і реалізації державної аграрної політики в системі забезпечення

економічної безпеки держави. Основні положення та пропозиції дослідження пройшли апробацію та впроваджені у діяльності:

– Міністерства аграрної політики та продовольства України в частині пропозицій щодо підготовки рекомендацій до проекту Закону України «Про основні засади державної аграрної політики та державної політики сільського розвитку», які стосуються обґрунтування інструментів формування інвестиційно-інноваційного забезпечення аграрного сектора, зміцнення продовольчої безпеки держави (довідка № 37-12-15/17207 від 14.08.2019 р.);

– ВГО «Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України» – при підготовці нормативно-правової бази та наданні інформаційно-консультаційних послуг суб'єктам аграрного сектора економіки (довідка № 1-21/10/19 від 21.10.2019 р.);

– Департаменту агропромислового розвитку Львівської обласної державної адміністрації – під час розробки «Стратегії розвитку Львівської області на період до 2027 року», які стосуються заходів протидії дестабілізуючому впливу загроз функціонування аграрного сектора, прогнозуванні його розвитку (довідка № 01-37/4 від 09.07.2019 р.);

– Львівської Аграрної палати – при формуванні рекомендацій стосовно формування інституційного забезпечення сталого розвитку аграрного сектора та удосконалення його інвестиційно-інноваційного забезпечення в системі економічної безпеки держави (довідка № 28/12 -18 від 18.12.2018 р.);

– Львівської міської ради – при обґрунтуванні пропозицій щодо вдосконалення галузево-функціональної структури аграрного сектора економіки, прогнозування регіональних особливостей виробництва та збуту аграрної продукції (довідка № 2701-вих-119 від 19.12.2018 р.);

– Територіального управління Рахункової палати по Львівській, Волинській, Рівненській та Тернопільській областях у частині запропонованих рекомендацій щодо застосування бюджетних інструментів фінансового забезпечення розвитку аграрного сектора економіки в умовах євроінтеграції (довідка № 22-19/377 від 02.10.2019 р.);

– ФГ «Збіч» щодо використання економіко-математичних моделей для прогнозування обсягів сільськогосподарської продукції з метою залучення додаткових фінансових ресурсів, виявлення потенційних ризиків і загроз, планування превентивних заходів з підвищення економічної ефективності функціонування фермерського господарства (довідка № 17 від 10.07.2019 р.).

Науково-методичні положення дисертаційної роботи впроваджено у навчальний процес Львівського національного університету імені Івана Франка під час викладання дисциплін «Управління бізнес-процесами», «Планування та контроль у підприємницькій діяльності», «Реструктуризація бізнес-структур», «Фінансова безпека суб'єктів господарювання» (довідка № 5411-Н від 29.12.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Викладені у дисертації наукові результати одержані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистих досліджень, що

зазначено у переліку наукових праць. У дисертаційній роботі матеріали кандидатської дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертаційної роботи. Основні результати дослідження обговорювалися і отримали позитивну оцінку на щорічних звітних науково-практичних конференціях викладачів і аспірантів економічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка; міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Важелі і механізми формування сталого розвитку економіки в умовах світової глобалізації» (м. Тернопіль, 2010 р.); «Економічна політика країн Європейського Союзу» (м. Донецьк, 2011 р.); «Модернізація та суспільний розвиток економіки країни» (м. Сімферополь, 2013 р.); «Конкурентоспроможність економіки України: теорії, моделі, механізми» (м. Дніпропетровськ, 2013 р.); «Проблеми становлення інформаційної економіки в Україні» (м. Львів, 2014 р.); «Перспективи розвитку національної економіки в умовах посилення глобалізаційних процесів» (м. Львів, 2015 р.), «Розвиток національної економіки України: нові реалії та можливості в умовах євроінтеграції» (м. Запоріжжя, 2016 р.); «Економіка підприємства: теорія і практика» (м. Київ, 2016 р.); «Стратегічний потенціал державного та територіального розвитку» (м. Маріуполь, 2017 р.); «Contemporary Socio-Economic Issues of Polish-Ukrainian Cross-border Cooperation» (Warsawa, Poland, 2017 р.); «Психологія бізнесу та управління: виклики сьогодення» (м. Львів, 2018 р.); «Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку в умовах інституційних перетворень глобального середовища» (м. Одеса, 2018 р.); «Сучасні тенденції розвитку міжнародних відносин та економіко-політичного процесу» (м. Ужгород, 2018 р.); «Scientific researches for development future» (San Francisco, California, USA, 2018 р.); «Modern Transformation in Economics and Management» (Klaipeda, Lithuania, 2019р.); «Сучасні тенденції розвитку світової економіки: нові виклики та проблеми» (м. Одеса, 2019 р.); «Трансформація національної економіки в контексті реалізації євроінтеграційної стратегії» (м. Миколаїв, 2019 р.); «Сільські території України: стан і перспективи розвитку» (м. Львів, 2019 р.); «Economy and Society: the Modern Foundation for Human Development» (Leipzig, Germany, 2019 р.); «Актуальні проблеми використання потенціалу економіки країни: світовий досвід та вітчизняні реалії» (м. Дніпро, 2019 р.); «Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку економіки, обліку, фінансів і права» (м. Полтава, 2019 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковані у 52 наукових працях загальним обсягом 121,65 д.а. (55,37 д.а. належать особисто автору), з них: 1 одноосібна монографія, розділи у 3 колективних монографіях; 21 стаття у наукових фахових виданнях України (з них 12 – у міжнародних наукометричних базах), 2 статті у закордонних періодичних наукових виданнях, 4 статті в інших періодичних наукових виданнях, що індексується в міжнародних наукометричних базах, 21 публікація апробаційного характеру.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається з вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 553 сторінки, основний зміст роботи викладено на 400

сторінках. Дисертація містить 57 таблиць, 61 рисунок та 21 додаток. Список використаних джерел налічує 385 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт, предмет й методи дослідження, висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, особистий внесок здобувача, наведено відомості про апробацію результатів дослідження.

У першому розділі **«Теоретичні засади дослідження функціонування аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки держави»** розкрито концептуальні основи формування системи забезпечення економічної безпеки держави, узагальнено теоретичні засади та особливості аграрного сектора, ідентифіковано детермінанти впливу функціонування аграрного сектора на економічну безпеку, обґрунтовано роль і завдання державної аграрної політики в системі забезпечення економічної безпеки держави.

У роботі аргументовано, що національна безпека є одним із пріоритетів функціонування держави, оскільки передбачає захищеність життєво важливих інтересів громадян, суспільства і держави, сталий розвиток, своєчасне виявлення, запобігання й нейтралізацію загроз національним інтересам. Матеріальною основою функціонування національної безпеки є економічна безпека, яка виступає умовою підтримання соціального й економічного поступу.

Економічна безпека держави характеризується складною внутрішньою конфігурацією взаємопов'язаних між собою елементів: структурних, функціональних, галузево-секторальних, просторово-територіальних, інституційних, організаційно-управлінських та інших. Елементи системи економічної безпеки держави виконують різні функції та завдання, забезпечуючи в підсумку самодостатність, стійкість та розвиток національного господарства. Обґрунтовано, що базові види економічної діяльності, які формують сектори економіки, виступають забезпечувальними підсистемами національної економіки, до яких, зокрема, відноситься аграрний сектор.

Аграрний сектор як забезпечувальна підсистема національної економіки виступає базовим елементом системи економічної безпеки держави. У ньому створюється значна частка валового національного продукту, забезпечується зайнятість і ділова активність населення, формується внесок у ключові макроекономічні параметри розвитку. Відтак, актуалізується потреба в реалізації якісної та ефективної державної політики, орієнтованої на розвиток аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки держави, з однієї сторони. З іншої сторони, вимагає уточнення і формування концептуального підґрунтя функціонування аграрного сектора в поєднанні з забезпеченням економічної безпеки держави, з'ясування їх взаємозв'язків, взаємовпливів та взаємопов'язаності.

Обґрунтовано, що система забезпечення економічної безпеки держави покликана гарантувати безпечні умови функціонування національної економіки та підвищення рівня економічної безпеки держави в умовах існуючих внутрішніх і зовнішніх загроз. Структурно вона об'єднує суб'єкти та об'єкти управління,

механізми (з власними інструментами, засобами, заходами, важелями), внутрішні компоненти (види економічної безпеки) та підсистеми забезпечення у їх взаємозв'язку та взаємодії.

У роботі на основі узагальнення наукових поглядів на тлумачення поняття аграрного сектора економіки сформовано його змістові характеристики: 1) сукупність взаємопов'язаних галузей сільського господарства і переробної промисловості; 2) невід'ємна складова компонента національної економіки; 3) центральна ланка агропромислового комплексу; 4) сукупність підприємств різних форм господарювання. В системі забезпечення економічної безпеки держави місце аграрного сектора ідентифікується за рівнями (макроекономічний, регіональний, галузевий, мікроекономічний, нано), як галузі національної економіки та за матеріально-технічними факторами (фактори виробництва, продуктивні сили, економічні відносини, розвиток НТП), як виробничої системи, що використовує та продукує необхідні ресурси і фактори, інтегруючись, таким чином, в єдину загальногосподарську систему.

Аргументовано, що управління процесами функціонування та розвитку аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки держави потрібно реалізовувати відповідно до концептуального бачення сформованих взаємозв'язків між цими процесами. З цією метою розроблено модель взаємоузгодження розвитку аграрного сектора та забезпечення економічної безпеки держави (рис. 1).

З одного боку, аграрний сектор формує ресурсну основу соціально-економічної системи, забезпечує продовольчу та інші види економічної безпеки держави. З іншого, система економічної безпеки держави створює передумови для функціонально-галузевого розвитку аграрного сектора, підвищення його економічної та соціальної ефективності, зміцнення продовольчої безпеки, нарощування експортного потенціалу, забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, розвитку сільських територій та їх інфраструктури.

Досліджені взаємозв'язки генеруються під впливом комплексу детермінант (економічних, соціальних та інституційно-організаційних) – множинної сукупності чинників, рушіїв, які зумовлюють розвиток процесів і, як наслідок, приводять до трансформування стану і характеристик економічної безпеки, формують механізми запобігання та протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам. Дослідження особливостей впливу детермінант аграрного сектора на компоненти економічної безпеки держави дозволяє передбачити засоби протидії загрозам, обґрунтувати ефективні механізми та інструменти державної політики в сфері економічного розвитку та безпеки, захисту національних економічних інтересів.

У регулюванні процесів розвитку аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки держави ключова роль належить державній аграрній політиці. Акцентовано, що державна аграрна політика суттєво впливає на забезпечення економічної безпеки держави. На основі системного підходу визначено її елементи, а саме сутнісні характеристики, суб'єкти та об'єкти політики, цілі, принципи, умови реалізації та окреслено роль кожного з них у забезпеченні економічної безпеки держави (рис. 2).



Рис. 1. Модель взаємоузгодження розвитку аграрного сектора та системи забезпечення економічної безпеки держави

Джерело: розроблено автором



Рис. 2. Концептуальні положення державної аграрної політики та їх роль у забезпеченні економічної безпеки держави

Джерело: розроблено автором

Доведено, що з метою реалізації ефективної державної аграрної політики доцільними є заходи, які мають бути спрямовані, насамперед, на визначення викликів і загроз в аграрному секторі економіки, встановлення причин, що їх зумовлюють, а також впровадження дієвих механізмів для їх попередження й протидії. Виконання запропонованих заходів стане підґрунтям для стратегічного планування процесів розвитку аграрного сектора економіки та його впливу на систему забезпечення економічної безпеки держави.

У другому розділі «**Методологія дослідження розвитку аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки держави**» обґрунтовано методологічні засади дослідження аграрного сектора у системі забезпечення економічної безпеки держави, проаналізовано методичні підходи та запропоновано методикку оцінювання розвитку аграрного сектора з урахуванням окремих компонентів, розроблено типологію та охарактеризовано загрози дестабілізації функціонування аграрного сектора економічній безпеці держави, узагальнено світовий досвід державної підтримки розвитку аграрного сектора в контексті забезпечення економічної безпеки держави.

Державне регулювання багаторівневих, різноаспектних, міжфункціональних, міжгалузевих, алгоритмічних процесів, які мають місце у системі взаємозв'язків розвитку аграрного сектора та економічної безпеки держави, базується на усесторонньому аналізі стану, тенденцій, структурних та інших характеристик аграрного сектора, його внутрішнього та зовнішнього середовища, чинників і умов функціонування в системі економічної безпеки держави. В дисертації запропонований порядок дослідження аграрного сектора в системі економічної безпеки держави для чого розроблено концептуальну модель, яка включає чотири блоки: 1) методологію дослідження аграрного сектора економіки; 2) структурно-функціональний аналіз аграрного сектора економіки; 3) прогнозування параметрів розвитку аграрного сектора економіки; 4) узагальнення результатів та формування напрямів реалізації потенціалу розвитку аграрного сектора в системі економічної безпеки держави.

Невід'ємним елементом методології дослідження розвитку аграрного сектора економіки в системі економічної безпеки держави є застосування комплексу методів та методичних підходів до аналізування. Їх поєднання залежить від низки аспектів – мети дослідження, ринкової кон'юнктури, наявності інформаційно-статистичних даних тощо. Вважаємо, що повноцінний «банк методики» аналізування процесів функціонування та розвитку аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки держави утворюють методичні підходи та методи, зокрема підходи до розрахунку інтегральних індексів розвитку та безпеки, групових індексів і коефіцієнтів, методи експертного оцінювання, ризик-менеджменту, відхилення від граничних, порогових значень.

У сфері безпекової політики ключовим принципом є упередження внутрішніх і зовнішніх загроз. Відтак, важливо сформулювати методологічний підхід, застосування якого дає змогу провести їх класифікацію відповідно до типології та ідентифікації. В дисертації доведено, що низка загроз є традиційними, класичними, характерними для аграрного сектора економіки практично за будь-яких умов. Науково-методичне значення має виокремлення структурно-функціональних загроз безпеці держави за дестабілізації функціонування аграрного сектора національної економіки (рис. 3).

ЗАГРОЗИ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

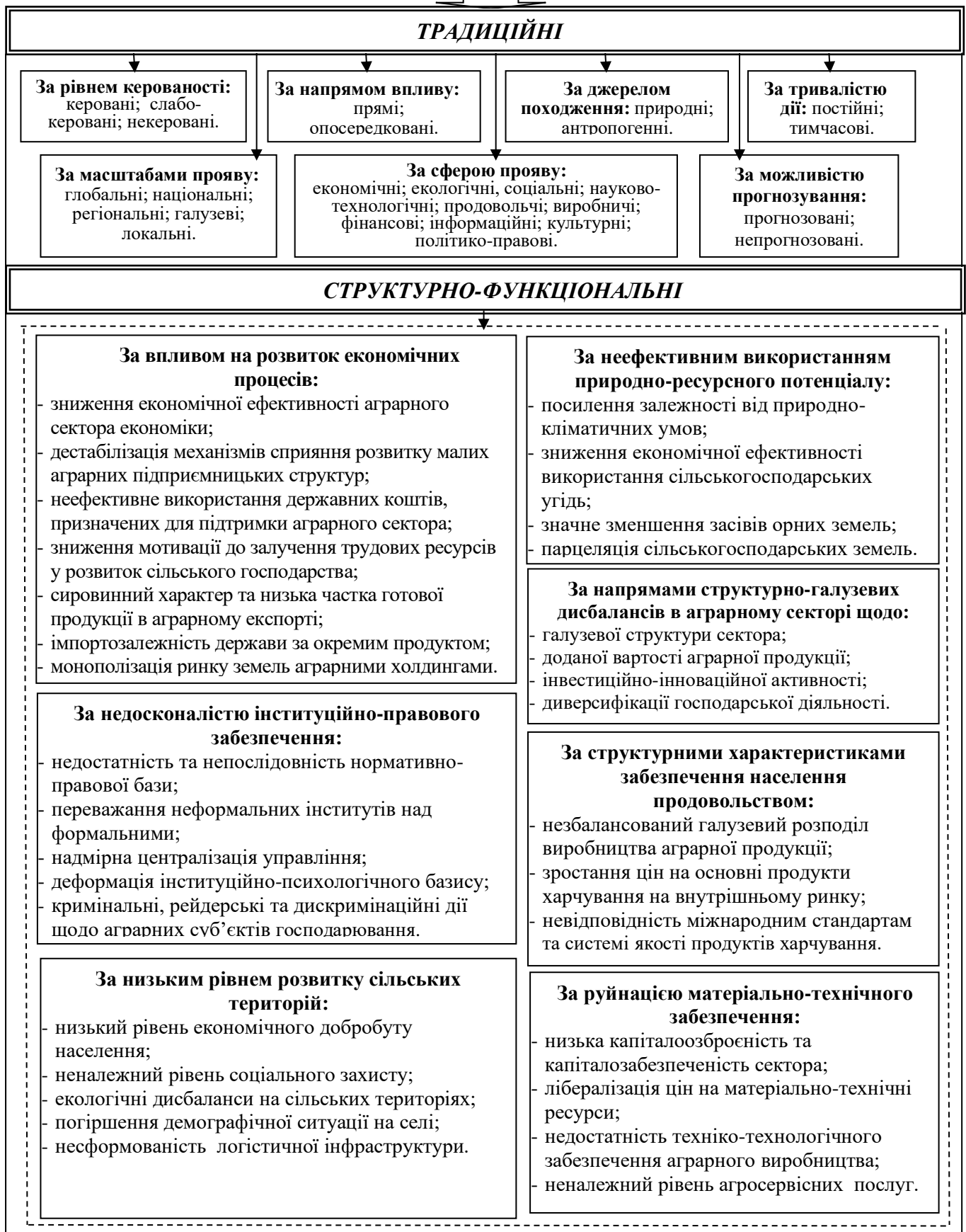


Рис. 3. Типологія традиційних і структурно-функціональних загроз економічній безпеці держави за умов дестабілізації аграрного сектора економіки

Джерело: розроблено автором

Структурно-функціональні загрози мають підлягати детальнішому моніторингу, прогнозуванню із подальшими своєчасними та ефективними діями для їх нівелювання та відхилення, адже саме їх вплив найбільш негативно позначається на функціонуванні та розвитку аграрного сектора економіки, а відтак вони деструктивно впливають на систему забезпечення економічної безпеки держави. Йдеться, зокрема, про загрози, які згруповано за впливом на розвиток економічних процесів, неефективним використанням природно-ресурсного потенціалу, недосконалістю інституційно-правового забезпечення, напрямами структурно-галузевих дисбалансів в аграрному секторі, руйнацією матеріально-технічного забезпечення, низьким рівнем розвитку сільських територій, структурними характеристиками забезпечення населення продовольством. У роботі аргументовано, що особлива увага під час формування і реалізації державної аграрної політики, регулювання в сферах галузево-секторального розвитку й економічної безпеки має відводитися питанням ризиків і загроз продовольчій безпеці, соціальній та екологічній сферам.

Доведено, що низка елементів методології дослідження розвитку аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки держави можуть бути запозичені із зарубіжного досвіду в цій сфері та адаптовані до вітчизняних умов. Комплексність підходу до вирішення проблемних аспектів й усунення існуючих недоліків та перешкод вимагає застосування економічних і адміністративних методів державного регулювання, а саме інструментів державного стратегування і планування розвитку аграрного сектора економіки, спрощення дозвільних процедур, фінансової підтримки. Обґрунтовується необхідність прямих дотацій і субсидій, фінансово-кредитної допомоги для розвитку інфраструктури сільських територій, компенсацій у разі настання форс-мажорних обставин, пов'язаних із веденням господарської діяльності в аграрному секторі, регулювання ціноутворення, страхування аграрних ризиків, диференціації податкових ставок і норм, регулювання структури аграрного виробництва.

У третьому розділі **«Структурно-функціональний аналіз розвитку аграрного сектора та його впливу на економічну безпеку України»** продіагностовано сучасний стан, тенденції, галузеві та регіональні особливості розвитку аграрного сектора економіки України, здійснено його інтегральне оцінювання, встановлено еластичність зв'язків з економічною безпекою держави, проаналізовано ефективність державної аграрної політики в контексті забезпечення економічної безпеки України.

За результатами проведеного аналізу доведено, що сьогодні ефективне функціонування аграрного сектора економіки є не лише основою збалансованого розвитку економічної, соціальної та екологічної сфер держави, а й підвищення рівня добробуту сільського населення. У системі забезпечення економічної безпеки стратегічна роль аграрного сектора визначається формуванням продовольчої безпеки та незалежності держави, розвитком внутрішнього й зовнішнього аграрного ринків та нарощуванням експортного потенціалу України.

Результати дослідження підтвердили, що посиленню конкурентних переваг та досягненню лідируючих позицій вітчизняного аграрного сектора економіки сприяють найбільш родючі ґрунти, унікальне поєднання сприятливих природно-кліматичних умов та геостратегічного положення, потужний людський потенціал і

сформовані сільським населенням традиції господарювання. Водночас вони формують потужний потенціал аграрного сектора, який виступає джерелом ресурсних резервів для підвищення ефективності функціонування системи забезпечення економічної безпеки держави.

На сучасному етапі розвитку економіки України спостерігається позитивна динаміка зростання вітчизняного аграрного сектора. Визначено, що найбільш суттєвими досягненнями у 2010-2018 роках є: нарощування обсягів валової продукції сільського господарства (рис. 4), найбільші піки зростання якої зазначалися у 2011 та 2013 роках; зростання обсягів аграрної продукції, виробленої усіма категоріями господарств на 43,7%, у тому числі продукції рослинництва – на 64,7 %; зростання частки сільського господарства у структурі валової доданої вартості на 3,6 в.п. до 12,0 % у 2018 році; суттєве покращення фінансово-економічного стану й ефективності функціонування суб'єктів аграрного сектора, зокрема збільшення чистого прибутку сільськогосподарських підприємств у 3,9 раза та зростання частки прибуткових підприємств на 17,1 в.п.; приріст обсягів експорту аграрної продукції (87,9 %), що зумовило покращення сальдо зовнішньої торгівлі. Усі зазначені показники об'єктивно мали позитивний вплив на забезпечення економічної безпеки України.

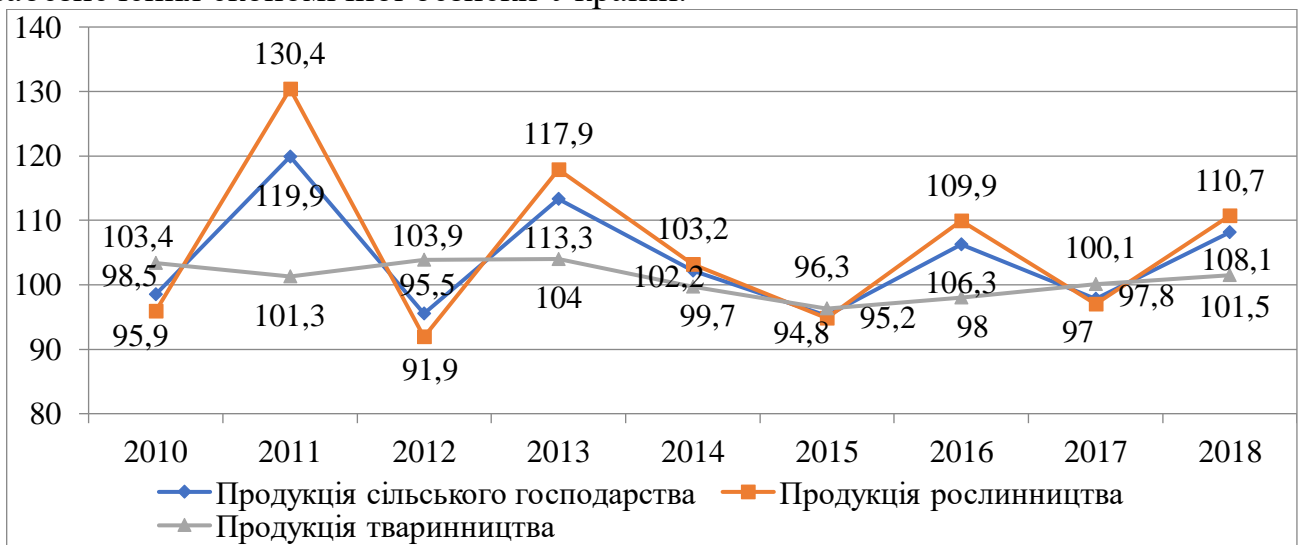


Рис. 4. Динаміка індексів виробництва продукції сільського господарства в Україні у 2010–2018 роках, у % до попереднього року

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України

У той же час виявлено низку тенденцій, які свідчать про низьку ефективність функціонування аграрного сектора економіки України. До них належать такі як: зменшення площ сільськогосподарських угідь та зниження рівня їх розораності, скорочення чисельності найманих працівників (на 184,3 тис. осіб або на 25,4 %), зменшення кількості суб'єктів господарювання усіх організаційно-правових форм (на 12,9 %, у тому числі фермерських господарств – на 20,5 %), низькі темпи нарощування обсягів виробництва та збуту продукції тваринництва, нераціональна товарна структура експорту вітчизняної аграрної продукції із переважанням товарів з низьким рівнем доданої вартості. Вказані недоліки формують загрози аграрного сектора для економічної безпеки держави.

Встановлено, що підґрунтям для формування рекомендацій стосовно якості й ефективності функціонування аграрного сектора економіки є аналізування його галузевих і регіональних особливостей. З'ясовано, що для галузевої структури аграрного сектора економіки України на сучасному етапі характерні дисбаланси, які не сприяють позитивному впливу на економічну безпеку держави: стагнація сектора продукції тваринництва; зменшення поголів'я худоби та птиці; зростання площ, які використовуються для вирощування технічних культур та їх зменшення під зерновими та зернобобовими; погіршення показників ефективності вирощування соняшника, цукрових буряків, овочів, картоплі, винограду; зменшення чисельності підприємств харчової промисловості та підвищення рівня її збитковості; посилення імпортозалежності харчової галузі. Мають місце істотні диспропорції у показниках ефективності функціонування аграрного сектора, зокрема за обсягами виробництва продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств на 1 га посівної площі у регіональному аспекті.

У дисертації за допомогою спеціального програмного забезпечення здійснено групування областей України за показниками розвитку галузей рослинництва та тваринництва, в основу якого покладено кластерний аналіз, що базується на застосуванні методу k-середніх з використанням Евклідової відстані між двома спостереженнями. В результаті сформовано шість кластерів в кожній із галузей, склад яких доводить, що регіональна диференціація результатів сільськогосподарського виробництва визначається не тільки географічним розташуванням та природно-ресурсним потенціалом, а й соціально-економічними умовами господарювання. Це обґрунтовує доцільність вдосконалення регулювання розвитку аграрного сектора в системі економічної безпеки регіонів, що передбачає розробку та реалізацію обласних стратегій та програм розвитку тваринницької та рослинницької галузей і аграрного сектора в цілому, врахування регіональних особливостей при застосуванні регуляторних механізмів, створення належного ресурсно-організаційного забезпечення аграрного сектора економіки.

Оцінювання впливу функціонування аграрного сектора регіонів на економічну безпеку здійснено за інтегральними індексами. Для оцінювання обрано 34 показники, які за своєю природою об'єднано в такі групи: показники економічного і соціального розвитку, екологічної стійкості, продовольчої безпеки. Кожна з складових індексу об'єднує певні індикатори в регіональному розрізі за період 2010-2017 років. За даними рейтингу найвищий рівень розвитку аграрного сектора у 2017 році спостерігався у Вінницькій області (0,636), у дванадцяти регіонах його значення було значно вищим, ніж в цілому по Україні (рис. 5).

На основі використання інструментарію багатофакторного динамічного регресійного моделювання встановлено наявність статистично значущої залежності між показниками розвитку аграрного сектора та рівнем економічної безпеки держави. Результати розрахунків показали, що такі показники, як співвідношення середньої заробітної плати в сільському господарстві до середнього рівня в економіці (0,334), обсяг капітальних інвестицій у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь (0,283), урожайність зернових і зернобобових культур (0,227) відображають фактори, які позитивно впливають на посилення економічної безпеки України.

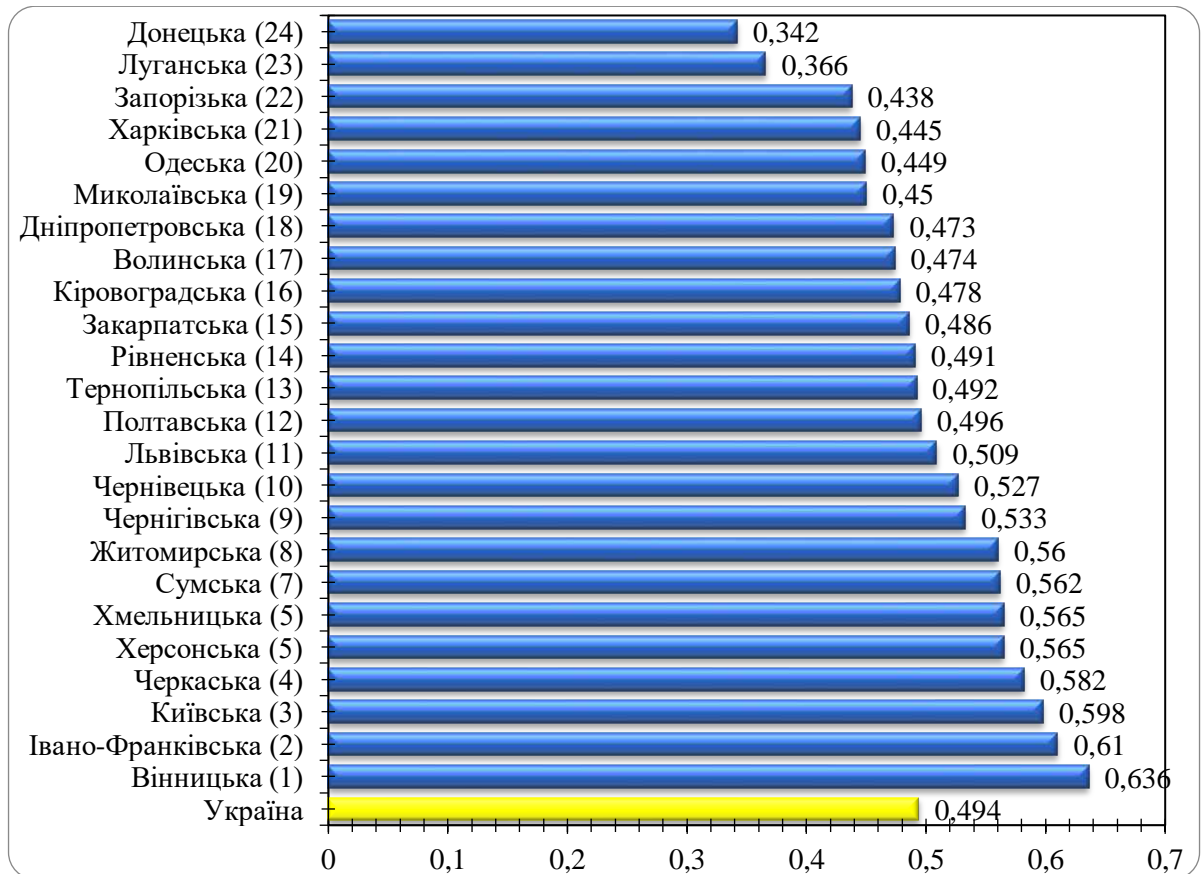


Рис. 5. Рейтинг регіонів України за інтегральним індексом розвитку аграрного сектора економіки у 2017 році

Джерело: побудовано автором на основі проведених розрахунків

За аналогічною методикою здійснено розрахунки інтегрального індексу економічної безпеки держави. Графічна інтерпретація отриманих даних відображена на рис. 6. Отримані результати та методику їх розрахунку рекомендується використовувати для прогнозування впливу змін в державному регулюванні розвитку аграрного сектора на економічну безпеку держави та для ідентифікації рівня впливу окремих чинників-індикаторів або складових елементів моделі розвитку аграрного сектора економіки України.

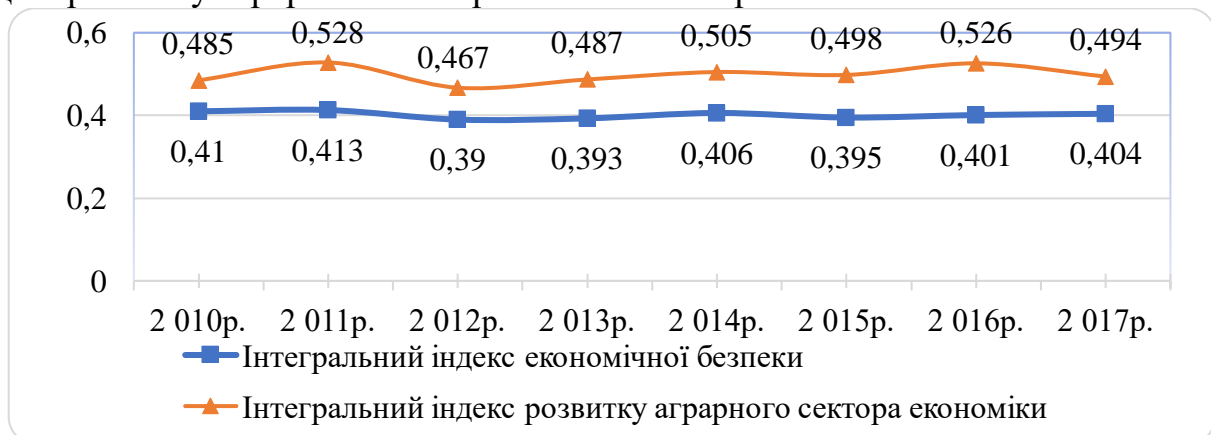


Рис. 6. Графічна інтерпретація інтегральних індексів розвитку аграрного сектора економіки та економічної безпеки України

Джерело: побудовано автором на основі проведених розрахунків

Сучасні тенденції політичної та фінансово-економічної ситуації в Україні, зумовлені інтеграцією до Європейського Союзу, зовнішньою військовою агресією, загострюють проблеми забезпечення економічної безпеки держави. За таких умов аграрний сектор не отримує належної підтримки зі сторони держави, а тому характеризується істотною сировинною спеціалізацією аграрного виробництва та експорту, незначними обсягами фінансового забезпечення, недостатньою конкурентоспроможністю аграрної продукції.

Результати аналізування державної аграрної політики дали змогу ідентифікувати недоліки регулювання за такими функціональними блоками як: стратегічний – несформованість інституційного та програмного стратегування державної аграрної політики; організаційний – неузгодженість і розбалансованість організаційного інструментарію управління процесами розвитку аграрного сектора економіки; ресурсний – відсутність проектних механізмів та ресурсних джерел імплементації прикладних засад державної аграрної політики; мотиваційний – недостатність стимулів та інструментарію щодо здійснення заходів з подолання просторово-територіальних і галузевих дисбалансів розвитку аграрного сектора; контролюючий – відсутність прогресивної системи відповідальності та оперативності державного контролю за неналежне виконання інституційних норм та заходів державної аграрної політики. Усунення виявлених недоліків сприятиме підвищенню ефективності державного регулювання в частині забезпечення розвитку і покращення структурних характеристик функціонування аграрного сектора та зміцнення економічної безпеки України.

У четвертому розділі «**Пріоритети та напрями розвитку аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України**» здійснено моделювання і прогнозування обсягів виробництва продукції у ключових галузях аграрного сектора, обґрунтовані пріоритетні напрями формування та реалізації його потенціалу, а також засади інституційного забезпечення сталого розвитку аграрного сектора та зміцнення економічної безпеки України.

Важливим аспектом управління в сфері забезпечення економічної безпеки держави є моделювання та прогнозування ключових макроекономічних показників. Прогнозні дані можуть використовуватися для виявлення потенційних небезпек, ризиків і загроз, планування й організації превентивних заходів з метою посилення економічної безпеки держави. Стосовно аграрного сектора економіки, прогнозування дає можливість виявити основні тенденції виробництва аграрної продукції, здійснити оцінку ймовірних варіантів розвитку кон'юнктури ринку із урахуванням впливу численних факторів та виступає необхідним інструментом в системі заходів державної аграрної політики.

З метою оцінювання впливу економічних факторів на розвиток галузі рослинництва аргументовано необхідність застосування методу кореляційно-регресійного аналізу. На першому етапі було визначено коефіцієнти парної регресії між окремими факторами та результативною ознакою, а на другому, за допомогою графічного методу, здійснено вибір типу функції.

Отримана багатофакторна лінійна регресійна модель набула вигляду:

$$y_x = -8300413,688 + 106692,229x_1 + 0,292x_2 + 19,422x_3 + 9,312x_4 + 411,73x_5, \quad (1)$$

де y_x – обсяг виробництва продукції рослинництва; x_1 – коефіцієнт розораності сільськогосподарських угідь; x_2 – кількість сільськогосподарських підприємств; x_3 – кількість зайнятого населення у сільському господарстві; x_4 – енергетичні потужності на 100 га посівної площі; x_5 – внесення мінеральних добрив у розрахунку на 1 гектар посівної площі.

Побудована кореляційно-регресійна модель є достатньо адекватною, про що свідчить коефіцієнт множинної детермінації (0,9124) і висока залежність результативного показника від обраних змінних (більше, ніж на 91 %); коефіцієнт множинної кореляції (0,9552) свідчить про дуже тісний зв'язок між показниками; перевірка істотності зв'язку за F-критерієм вказує на не випадковість зв'язку між обраними чинниками та результуючою величиною.

У роботі для прогнозування обсягів виробництва застосовано наступні методичні кроки: розраховано прогнозні величини незалежних змінних, що впливають на обсяги виробництва продукції рослинництва в Україні; побудовано регресійні рівняння трендів незалежних змінних; із застосуванням інтервальних оцінок здійснено інтервальний прогноз показників-чинників; з використанням регресійної моделі проведено розрахунок прогнозних обсягів виробництва продукції рослинництва на 2019 та 2020 роки (рис. 7).

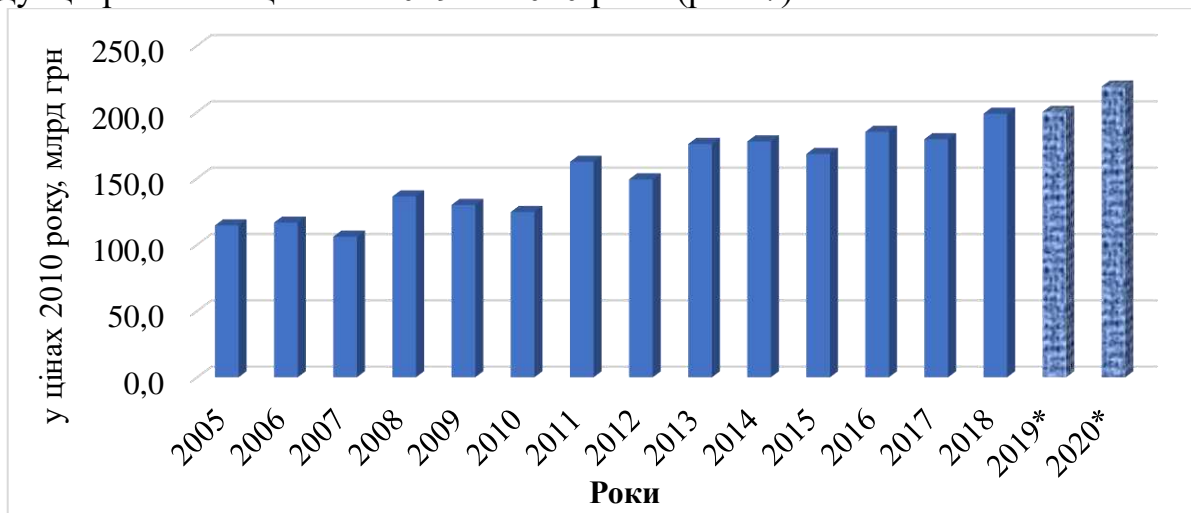


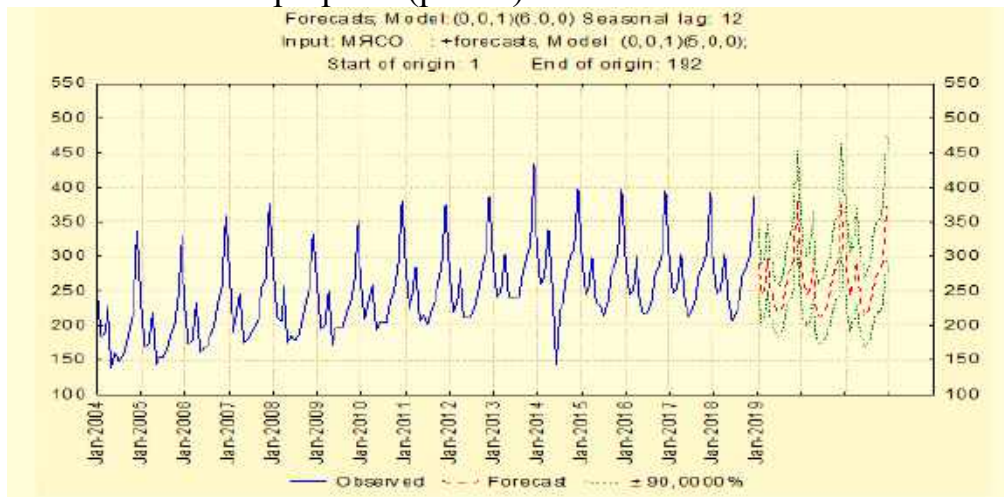
Рис. 7. Обсяги виробництва продукції рослинництва в Україні

*Примітка. Прогнозовані обсяги виробництва продукції рослинництва на 2019-2020 роки.

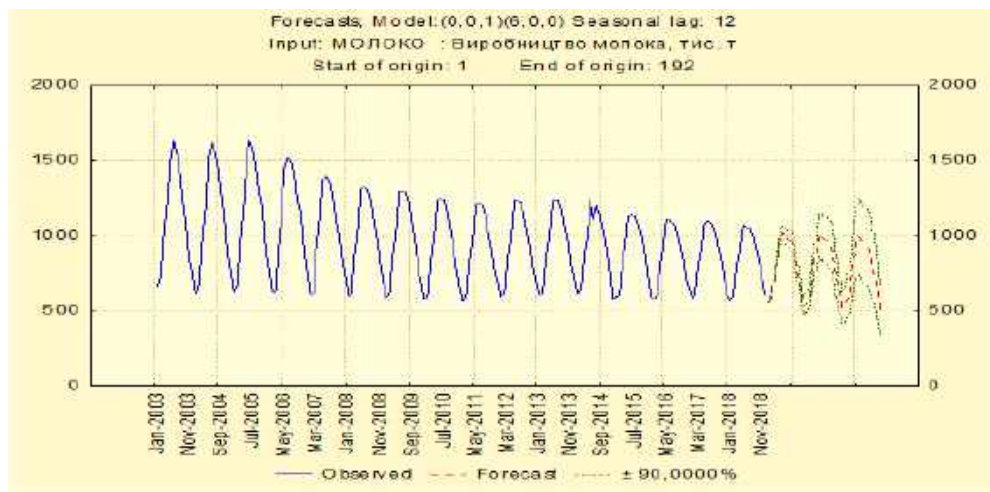
Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України

В аграрному виробництві істотним є чинник сезонності, який важливо враховувати при моделюванні обсягів виробництва аграрної продукції, зокрема галузі тваринництва. Перед поділом часових рядів на несезонну та сезонну складові здійснено їх перевірку на стаціонарність. Встановлено, що жоден із представлених рядів не потрібно зводити до стаціонарного, а припущення про наявність сезонної, трендової та циклічної складових перевірено аналітично за допомогою функцій автокореляції. Побудовано сезонні авторегресійні економіко-математичні моделі ARIMA часових рядів, що характеризують динаміку виробництва продукції тваринництва в Україні за такими показниками як: обсяги реалізації на забій сільськогосподарських тварин (у живій масі), виробництво молока, кількість одержаних яєць від птиці свійської. На основі щомісячних статистичних даних за

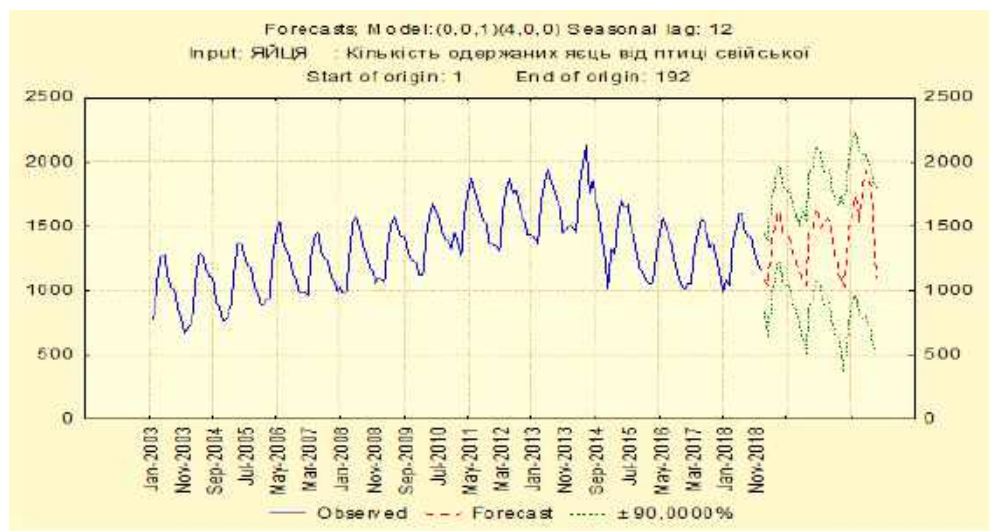
період 2003–2018 роки за допомогою цих моделей одержано прогнози зазначених показників на найближчі три роки (рис. 8).



а) Реалізації на забій сільськогосподарських тварин (у живій масі), тис. т



б) Виробництво молока, тис. т



в) Кількість одержаних яєць від птиці свійської, млн шт

Рис. 8. Динаміка та прогноз основних видів продукції тваринництва в Україні у 2003–2021 роках

Джерело: побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України

Результати моделювання й прогнозування виробництва основних видів продукції аграрного сектора за допомогою сезонної ARIMA-моделі мають високий потенціал практичної апробації під час складання макроекономічних прогнозів, планування і реалізації пріоритетних напрямів розвитку аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки держави.

Доведено, що потенціал аграрного сектора економіки України є основою формування державної стратегії розвитку даного сектора. Встановлено, що пріоритетними напрямами реалізації потенціалу аграрного сектора економіки України є збалансування його виробничо-господарських елементів, покращення інвестиційної привабливості, становлення інституційного підґрунтя регулювання земельних відносин та реалізація потенціалу земельного фонду, підвищення рівня доданої вартості, розбудова та ефективне функціонування інфраструктурно-логістичних об'єктів, формування і використання інтелектуально-кадрового забезпечення, екологізація та раціональне природокористування, якісне використання земель сільськогосподарського призначення. Реалізація зазначених складових потенціалу дасть можливість досягнути таких результатів державної аграрної політики в досліджуваній сфері як забезпечення добросовісної конкуренції на аграрному ринку, підвищення рівня інвестиційної безпеки в галузево-регіональному вимірі, вирівнювання територіальних диспропорцій розвитку аграрного сектора та забезпечення економічної безпеки держави, деконцентрація виробничих потужностей, детінізація земельних відносин, диверсифікація виробничої діяльності і ризиків безпеки в аграрному секторі, мінімізація трансакційних витрат, покращення людського капіталу на сільських територіях, збалансування економічної, соціальної та екологічної ефективності аграрного сектора економіки, подолання деградації земель сільськогосподарського призначення.

Внаслідок досягнення зазначених результатів покращуються значення низки параметрів економічної безпеки України за такими складовими: макроекономічна (нارощування обсягів ВВП, збільшення чисельності діючих та ефективних суб'єктів господарювання, покращення ринкового середовища), фінансова (збільшення надходжень до бюджетів всіх рівнів, покращення стану фінансів суб'єктів реального сектора економіки), зовнішньоекономічна (нарощування обсягів виробництва та експорту аграрної продукції, позитивний вплив на збалансування зовнішньоторговельного балансу країни), інвестиційно-інноваційна (підвищення рівня інвестиційної привабливості аграрного сектора та сільських територій, нарощування інтелектуального капіталу), виробнича (збільшення виробничих потужностей та підвищення рівня продуктивності і ефективності в аграрному виробництві), соціальна (підвищення рівня якості життя на сільських територіях), продовольча (вплив на покращення забезпеченості населення головними продуктами продовольства).

Визначено, що стратегічні напрями державної аграрної політики, які охоплюють формування та реалізацію потенціалу розвитку аграрного сектора економіки України є достатньо системними, комплексними і масштабними. Відповідно їх впровадження має опиратися на повноцінне нормативно-правове забезпечення сталого розвитку аграрного сектора національної економіки.

Обґрунтовано, що таке забезпечення складається з двох взаємопов'язаних частин: інституційно-правової та інституційно-організаційної. Акцентовано, що пріоритетом державної політики щодо формування інституційного забезпечення функціонування аграрного сектора економіки України є його сталий розвиток, орієнтований на достатньо ефективне виробництво продуктів харчування, забезпечення продовольчої безпеки, розвиток сільських територій, гідний рівень якості життя сільського населення.

У роботі доведено необхідність прийняття закону «Про сталий розвиток аграрного сектора економіки України», який би визначив правові підстави, пріоритети та інструменти реалізації державної аграрної політики. Положення цього нормативно-правового акту мають доповнюватися указами й розпорядженнями Президента України, уряду та парламенту, наказами, інструкціями, розпорядженнями профільних міністерств і відомств країни. В умовах євроінтеграції доцільними є заходи з конвергенції вітчизняного законодавства та основних вимог САП Європейського Союзу.

Сформульовано концептуальне бачення інституційного забезпечення сталого розвитку аграрного сектора економіки України, яке передбачає вдосконалення нормативно-правової бази щодо розвитку системи сільськогосподарського дорадництва, підвищення ефективності функціонування саморегульованих організацій в аграрному секторі, удосконалення механізмів співпраці держави та бізнесу на основі державно-приватного партнерства, розвитку дрібнотоварного аграрного виробництва та системи аграрної логістики, підвищення ефективності використання інструментів регулювання аграрного ринку.

У п'ятому розділі **«Інструменти реалізації потенціалу розвитку аграрного сектора в контексті зміцнення економічної безпеки України»** запропоновано заходи з узгодження параметрів розвитку аграрного сектора та зміцнення продовольчої безпеки як складової економічної безпеки України, обґрунтовано ключові положення формування фінансового та інвестиційно-інноваційного забезпечення розвитку вітчизняного аграрного сектора в системі економічної безпеки держави, визначено інструменти реалізації експортного потенціалу аграрного сектора та зміцнення зовнішньоекономічної безпеки України в умовах євроінтеграційних процесів.

Одним із ключових завдань державної аграрної політики в системі забезпечення економічної безпеки є гарантування продовольчої безпеки. Для України на сучасному етапі проблема продовольчої безпеки поки що не стоїть, проте поступово загострюється. У 2013-2018 роках практично всі індикатори продовольчої безпеки перебували у межах оптимального рівня із незначною підвищеною імпортозалежністю продовольчих товарів, які реалізуються через торговельну мережу підприємств. Глобальний індекс продовольчої безпеки упродовж 2013-2018 років для України характеризувався спадом на 2,7 в.п. У 2018 році Україна, маючи високий потенціал виробництва продовольства, зайняла лише 63 місце у світовому рейтингу, порівняно низьким (65,2) є значення субіндексу якості та безпеки продовольства.

Стимування негативних тенденцій у сфері продовольчої безпеки держави потребує узгодження параметрів розвитку аграрного сектора України з економічними та соціально-екологічними аспектами її забезпечення. При цьому

важливим є дотримання принципів самодостатності, багатофункціональності, соціальної справедливості, незалежності, стабільності, збалансованості та раціональності. Зміцнення продовольчої безпеки України передбачає доцільність переорієнтації стратегічних параметрів розвитку аграрного сектора економіки в межах таких функціонально-безпекових блоків як: покращення фізичної доступності продовольства; підвищення економічної доступності продуктів харчування; гарантування якості та безпеки аграрної продукції (рис. 9).



Рис. 9. Функціональна модель зміцнення продовольчої безпеки України

Джерело: розроблено автором

Фізична і моральна зношеність матеріально-технічної бази вітчизняного аграрного сектора знижує ефективність його функціонування та перешкоджає процесам зміцнення економічної безпеки держави як на галузевому, так і на просторовому рівнях. Це потребує зміни стратегічних пріоритетів та існуючих підходів до формування інвестиційно-інноваційного забезпечення цього сектора економіки. В результаті проведеного SWOT-аналізу інвестиційно-інноваційного забезпечення розвитку аграрного сектора економіки запропоновано організаційно-економічний інструментарій досягнення визначених цілей. Основними із них є: операційні (реалізація пілотних інвестиційно-інноваційних проектів, впровадження інноваційних технологій, виробництво інноваційних видів

продукції), тактичні (інноваційно-техніко-технологічна модернізація сектора, покращення його інтелектуально-кадрового забезпечення, активізація науково-технічної та проектної діяльності) та стратегічні (розвиток інноваційних аграрних кластерів, розбудова інноваційно-інвестиційної інфраструктури, зміцнення конкурентних позицій) цілі інвестиційно-інноваційного забезпечення розвитку аграрного сектора економіки України.

Комплексна різнострокова багатогалузева проекція цільових орієнтирів державної аграрної політики дала змогу обґрунтувати низку взаємоузгоджених між собою стратегічних пріоритетів інвестиційно-інноваційної модернізації галузей аграрного сектора економіки України (табл. 1).

Таблиця 1

Стратегічні пріоритети інвестиційно-інноваційної модернізації галузей аграрного сектора економіки України

Галузь	Стратегічні пріоритети
Рослинництво	Впровадження інноваційних технологій обробітку ґрунту та догляду за посівами сільськогосподарських культур; орієнтація на ведення органічного землеробства; інноваційна реструктуризація прийнятих систем сівозмін; удосконалення агротехніки вирощування сільськогосподарських культур; інвестиційно-інноваційна модернізація та розвиток елеваторних потужностей; впровадження замкнутого циклу безвідходного виробництва в рослинницькій галузі; селекція та виведення нових сортів сільськогосподарських культур; використання елітного насіння та садивного матеріалу, впровадження технологій ведення точного землеробства; розвиток ліній заморозки плодів, ягід, винограду.
Тваринництво	Автоматизація праці при виконанні виробничих операцій в галузі (догляд за тваринами, роздача кормів, прибирання тваринницьких приміщень); забезпечення ергономічних умов утримання сільськогосподарських тварин; впровадження науково-обґрунтованих й безпечних раціонів годівлі тварин; автоматизація моніторингу контролю якості та безпечності виробничо-господарських процесів; розвиток племінної роботи та виведення нових порід сільськогосподарських тварин; оновлення медичних протоколів ветеринарного нагляду й контролю; інноваційна модернізація забійних пунктів й розвиток морозильних потужностей.
Переробка	Розвиток й модернізація мережі об'єктів логістичної інфраструктури аграрного сектора; проектування й розробка інноваційно-технологічного обладнання переробки сільськогосподарської сировини; модернізація складських потужностей; впровадження інноваційних бізнес-процесів переробки продукції; становлення та розвиток вертикально-інтегрованих кооперативних регіональних кластерів; підтримка ринково-комунікаційних зв'язків між суб'єктами аграрного сектора економіки; імплементація міжнародних стандартів маркування, сертифікації та пакування аграрної продукції, продуктів харчування.

Джерело: розроблено автором

У роботі встановлено, що реалізація програм інвестиційно-інноваційного розвитку вітчизняних суб'єктів аграрного сектора економіки об'єктивно потребує належної фінансової підтримки. В умовах нестійкої фінансово-кредитної системи країни відсутність належного фінансового забезпечення є достатньо вагомою

перешкодою на шляху активізації інноваційної діяльності, створення і залучення передових сучасних технологій, організації і реалізації середньо- та довгострокових інвестиційних проектів з технологічної модернізації як підприємств, так і аграрного сектора економіки в цілому.

Аргументовано, що наявне фінансове забезпечення розвитку аграрного сектора національної економіки вимагає реструктуризації існуючих підходів як в аспекті збільшення обсягів фінансування, так і зміни принципів надання і розподілу ресурсів. Важливим є перехід до практики виділення коштів на засадах конкурсного відбору інноваційних проектів розвитку аграрного сектора, мінімізації ризиків корупційних впливів, реалізації механізмів громадського контролю за розподілом і використанням фінансових ресурсів, що закладаються на рівні бюджету, усунення бюрократичних перешкод при доступі до джерел державної підтримки, надання пріоритетності фінансування перспективних стартапів в аграрному секторі економіки України. Покращення фінансування інвестиційно-інноваційного розвитку аграрного сектора потребує імплементації механізмів державно-приватного партнерства в розбудову соціально-економічної інфраструктури сільських територій, активізації розвитку бізнес-процесів й комунікаційних взаємозв'язків між суб'єктами аграрного сектора економіки, подолання негативних міграційних тенденцій в сільській місцевості, реалізації мотиваційних механізмів спрямування частини коштів трудових мігрантів в розвиток аграрного бізнесу. Державна політика підтримки розвитку аграрного сектору повинна сприяти розбудові інвестиційно-інноваційної інфраструктури, зокрема формуванню регіональних аграрно-індустріальних кластерів, розвитку логістичних мереж, сфери навчально-консультаційних та інформаційних послуг, кредитних, страхових, лізингових компаній тощо.

Підвищення ефективності державної політики фінансової підтримки розвитку аграрного сектора передбачає зміну системи бюджетної підтримки аграрних підприємств, створення доступних умов їх кредитування, удосконалення діючої системи оподаткування виробників аграрної продукції, реалізацію заходів з активізації механізмів страхування ризиків аграрного виробництва. Розвитку структурно-функціональних параметрів аграрного сектора сприятиме також участь у міжнародних інвестиційних програмах підтримки, впровадження сучасних технологій венчурного фінансування аграрного сектора економіки. Модернізація інструментів фінансування розвитку аграрного сектора підвищить ефективність функціонування аграрного сектора, зміцнить продовольчу безпеку держави, посилить конкурентні позиції вітчизняного аграрного сектора на світовому продовольчому ринку.

У роботі аргументовано, що значним незадіяним резервом забезпечення зовнішньоекономічної безпеки як складової економічної безпеки України є нарощування експортного потенціалу аграрного сектора, особливо в умовах існуючих можливостей для виробництва аграрної продукції високого рівня якості й екологічності та тенденцій до збільшення обсягів її споживання у світовому масштабі. Збільшення обсягів експорту вітчизняної аграрної продукції передусім потребує підвищення її конкурентоспроможності за допомогою дієвих заходів ефективною та збалансованою державною політикою становлення і підтримання

розвитку експортного потенціалу. На основі принципу комплексності запропоновано інструменти державної політики, які поєднані між собою за такими напрямками: інституційно-регуляторним, організаційно-економічним, виробничо-технологічним та інформаційно-комунікаційним (рис. 10).



Рис. 10. Інструменти реалізації експортного потенціалу аграрного сектора в системі зовнішньоекономічної безпеки України

Джерело: розроблено автором

Обґрунтовано, що комплексна імплементація запропонованих інструментів реалізації експортного потенціалу аграрного сектора економіки забезпечить формування ресурсних резервів для зростання конкурентоспроможності вітчизняної економіки на світових ринках і дасть змогу підвищити

функціональну спроможність превентивних механізмів захисту національних інтересів держави на геополітичній арені. Усе сказане вище в сукупності сформує передумови для зміцнення зовнішньоекономічної безпеки України в системі міжнародного розподілу ринків збуту аграрної продукції.

ВИСНОВКИ

Дисертаційна робота присвячена теоретико-методологічним положенням та практичним рекомендаціям щодо розв'язання науково-прикладної проблеми формування пріоритетів та інструментів розвитку аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України. Проведене дослідження дало підставу зробити висновки теоретичного, методологічного та науково-прикладного характеру.

1. Економічна безпека держави – складна багаторівнева поліструктурна і багатофункціональна система, яка забезпечує економічну незалежність, стабільність та стійкість економіки, здатність підтримувати життєдіяльність всіх інших підсистем країни та сфер суспільного життя, реалізацію економічних інтересів, належний рівень протидії дестабілізуючому впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, підтримку саморозвитку і прогресу національної економіки і країни в цілому. Для гарантування економічної безпеки держави формується система її забезпечення, що складається з суб'єктів та об'єктів управління, механізмів (з власними інструментами, засобами, заходами, важелями), внутрішніх компонентів (видів економічної безпеки), та підсистем забезпечення. Стійкість системи економічної безпеки держави визначається ефективністю функціонування та тенденціями розвитку базових секторів економіки, зокрема аграрного. Аграрний сектор відіграє особливу роль в системі забезпечення економічної безпеки держави – передусім, це формування безпеки в одному з базових секторів економіки (декомпозиційний аспект), збалансування просторового розвитку за рахунок розвитку сільських територій (просторовий аспект), забезпечення продовольчої безпеки (аспект відтворення), зміцнення експортного потенціалу країни (аспект міжнародної конкурентоспроможності).

2. Узагальнено наукові погляди щодо тлумачення сутності поняття «аграрний сектор економіки», яке за змістом є багатоаспектним і характеризується як: сукупність взаємопов'язаних галузей сільського господарства і низки галузей переробної промисловості, невід'ємна складова компонента національної економіки, центральна ланка агропромислового комплексу, сукупність підприємств різних форм господарювання. Місце аграрного сектора економіки в системі економічної безпеки держави ідентифікується за рівнями (макроекономічний, регіональний, галузевий, мікроекономічний, нано) як галузі національної економіки та за матеріально-технічними факторами (виробничі фактори, продуктивні сили, відносини, розвиток науково-технічного прогресу) як виробничої системи, яка використовує та продукує необхідні ресурси і чинники, інтегруючись в єдину загальногосподарську систему.

3. Обґрунтовано, що детермінанти функціонування аграрного сектора мають істотний вплив на такі структурні компоненти економічної безпеки держави як макроекономічна, продовольча, фінансова, інвестиційно-інноваційна, соціальна, демографічна, енергетична та зовнішньоекономічна. Комплексна діагностика

детермінант впливу дає змогу оцінити деструктивні дисбаланси та передбачити заходи з формування ресурсного інструментарію системи забезпечення економічної безпеки держави.

4. Встановлено, що комплексний вплив державного регулювання в частині забезпечення розвитку аграрного сектора економіки та формування системи забезпечення економічної безпеки держави якнайкраще реалізується в рамках державної аграрної політики – комплексу правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування аграрного сектора національної економіки, розв'язання соціальних проблем сільського населення та забезпечення сталого розвитку сільських територій. Для встановлення взаємозв'язків державної аграрної політики і формування системи забезпечення економічної безпеки держави у роботі розроблені відповідні концептуальні положення, які передбачають, що узгодження державної аграрної політики та безпеки національної економіки забезпечується через ключові складові елементи в обидвох сферах, якими є сутнісні характеристики, об'єкти і суб'єкти регулювання, цілі політики, принципи управління та умови реалізації.

5. Державна аграрна політика орієнтована на розвиток аграрного сектора економіки, забезпечення продовольчої безпеки, поступ сільських територій, що зумовлює позитивний вплив на посилення важливих характеристик економічної безпеки держави. Проте, враховуючи її стратегічну роль, однозначно така політика має спрямовуватися на нівелювання структурно-функціональних загроз, які виникають в процесі еволюції аграрного сектора та національного господарства. На сучасному етапі суспільно-економічного розвитку такі загрози апріорі системні. Саме тому в роботі здійснено їх ідентифікацію за такими класифікаційними ознаками: впливом на розвиток економічних процесів, неефективним використанням природно-ресурсного потенціалу, недосконалістю інституційно-правового забезпечення, напрямами структурно-галузевих дисбалансів в аграрному секторі, руйнацією матеріально-технічного забезпечення, низьким рівнем розвитку сільських територій, структурними характеристиками забезпечення населення продовольством.

6. Ідентифіковано, що попри наявність чітко виражених тенденцій до зростання ролі аграрного сектора в економіці України, нарощування обсягів та підвищення ефективності вітчизняного аграрного виробництва, збільшення розмірів інвестування, поточний стан функціонування, а також тенденції розвитку аграрного сектора економіки України не відповідають його економічному та природно-ресурсному потенціалу, що позначається на економічній безпеці держави. Наявні й гострі диспропорції розвитку вітчизняного аграрного сектора економіки у галузевому та територіальному аспектах, що вимагає застосування методу кластерного аналізу для групування регіонів України за показниками виробництва продукції рослинництва і тваринництва та побудови за його результатами зваженої державної політики, яка враховує регіональні особливості та галузеву спеціалізацію.

7. У результаті проведення інтегрального оцінювання рівня розвитку аграрного сектора та економічної безпеки України виявлені залежності між показниками економічного та соціального розвитку, екологічної стійкості аграрного сектора та продовольчої безпеки. Результати інтегрального оцінювання свідчать про достатній рівень розвитку цього сектора економіки, що

підтверджується значенням інтегрального індексу розвитку аграрного сектора – 0,494 у 2017 році. Має місце високий рівень впливу на економічну безпеку факторів, що відображаються показниками: співвідношення середньої заробітної плати в сільському господарстві до середнього рівня в економіці (0,334), обсяг капітальних інвестицій у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь (0,283), урожайність зернових і зернобобових культур (0,227).

8. Доведено, що формулювання стратегічних цілей державної аграрної політики не дає точних і однозначних економічних орієнтирів для стратегування розвитку аграрного сектора економіки, а відтак для реалізації його можливостей у контексті гарантування економічної безпеки держави. Законодавча база розвитку аграрного сектора характеризується фрагментарністю, непослідовністю формування, недостатньою узгодженістю й інколи суперечністю задекларованих положень. Недоліки державної аграрної політики провокують низку загроз економічній безпеці, що обумовлює потребу її вдосконалення. Одним із дієвим напрямів підвищення ефективності аграрної політики є її узгодження з політикою забезпечення економічної безпеки держави на основі вироблення спільних та скоординованих між собою характеристик ключових елементів регулювання – типологічних засад і умов, об'єктів та суб'єктів регулювання, цілей та принципів реалізації державної політики, що забезпечить органічне поєднання пріоритетів й інструментів державного регулювання розвитку аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки.

9. Вимірювання взаємозв'язків між ефективністю функціонування вітчизняного аграрного сектора та забезпеченням економічної безпеки України передбачає використання методу кореляційно-регресійного аналізу. Його застосування доцільне для прогнозування тенденцій виробництва окремих видів аграрної продукції. При прогнозуванні виробництва основних видів продукції тваринництва високий потенціал практичної апробації має застосування сезонної ARIMA-моделі. За результатами моделювання та прогнозування розвитку аграрного сектора доведено, що пріоритетними напрямками реалізації його потенціалу є: збалансування виробничо-господарських елементів, покращення інвестиційної привабливості, становлення інституційного базису регулювання земельних відносин та реалізація потенціалу земельного фонду, підвищення рівня доданої вартості, розбудова та ефективне функціонування інфраструктурно-логістичних об'єктів, формування і використання інтелектуально-кадрового забезпечення, екологізація та раціональне природокористування, якісне використання земель сільськогосподарського призначення.

10. Аргументовано, що реалізація стратегічного потенціалу розвитку аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України, має здійснюватися в рамках повноцінного інституційного забезпечення. Це сприятиме розвитку вітчизняного аграрного сектора відповідно до мети та стратегічних цілей державної аграрної політики. Обґрунтовано, що таке забезпечення складається з двох невід'ємних і взаємопов'язаних частин: 1) інституційно-правової, орієнтованої на розробку та удосконалення нормативно-правової бази щодо розвитку системи сільськогосподарського дорадництва, підвищення ефективності функціонування саморегульованих організацій в аграрному секторі, наближення вітчизняного

законодавства до основних вимог САП ЄС, та 2) інституційно-організаційної, спрямованої на удосконалення механізмів співпраці держави та бізнесу на основі державно-приватного партнерства, розвиток дрібнотоварного аграрного виробництва, підвищення ефективності використання інструментів регулювання аграрного ринку, розвиток системи аграрної логістики.

11. Доведено, що разом із реалізацією потенціалу розвитку аграрного сектора важливе значення мають заходи щодо узгодження параметрів розвитку цього сектора економіки зі зміцненням продовольчої безпеки держави. Доцільним є застосування матриці поєднання параметрів розвитку аграрного сектора економіки та зміцнення продовольчої безпеки держави, яку розроблено в ході дослідження та яка забезпечує узгодження, з однієї сторони, виробничих параметрів аграрного сектора, умов функціонування переробної галузі, чинників розвитку аграрного ринку та, з іншої сторони, – економічних і соціально-екологічних аспектів зміцнення економічної безпеки держави. Такий підхід дав змогу сформулювати інструменти зміцнення продовольчої безпеки України за функціональними блоками: покращення фізичної доступності продовольства, підвищення економічної доступності продуктів харчування, гарантування якості та безпеки аграрної продукції.

12. Акцентовано, що розвиток аграрного сектора економіки в системі забезпечення економічної безпеки держави об'єктивно пов'язаний з інвестиційною підтримкою технологічних інновацій, які повинні бути впровадженими в аграрному секторі національної економіки. Аргументовано, що низькотехнологічні застарілі виробництва призводять до стагнації сектора та нарощування системно-деструктивних загроз економічній безпеці держави. Результати SWOT-аналізу засвідчили наявність системних перешкод, а також очікуваних критичних загроз унаслідок низької інвестиційно-інноваційної активності у вітчизняному аграрному секторі як і в економіці в цілому. Це потребує розроблення стратегічних пріоритетів державної політики інвестиційно-інноваційної модернізації галузей аграрного сектора економіки, а також упровадження її організаційно-економічного інструментарію, орієнтованого на розбудову мережі регіонально-індустріальних кластерів, покращення інтелектуально-кадрового забезпечення інноваційної діяльності, розвиток логістичної інфраструктури, покращення лізингового забезпечення інноваційної модернізації, ведення точного землеробства та екологізацію аграрного виробництва.

13. Для покращення фінансування розвитку аграрного сектора економіки України держава має впровадити інструменти відповідної організаційної та інформаційної підтримки, низку прозорих та ефективних програм бюджетно-грантового фінансування (у тому числі на засадах державно-приватного партнерства) стратегічних проектів і програм розвитку аграрного сектора економіки, прийнятне за вартістю банківське кредитування, сприятливу податково-фіскальну політику, забезпечити активізацію програм страхування комерційних та виробничо-господарських ризиків, покращити доступність суб'єктів сектора до інших альтернативних джерел фінансового забезпечення. Важливу роль у цих процесах відіграє становлення фінансово-інвестиційної інфраструктури, зокрема в частині функціонування суб'єктів, які узгоджують інтереси інвесторів, представників фінансово-кредитного сектора, місцевих громад та суб'єктів аграрного бізнесу.

14. У дисертації підтверджено наявність сприятливої кон'юнктури, особливо на зовнішніх ринках, відносно пропозиції та збуту вітчизняної продукції аграрного виробництва. Але вітчизняні виробники та експортери не в повній мірі використовують ці можливості через низку об'єктивних і суб'єктивних, зовнішніх і внутрішніх чинників та умов – відсутності навиків, фінансових ресурсів, партнерів із зовнішньоекономічної діяльності, доступу до транспортних, логістичних, складських і збутових мереж, труднощів із сертифікацією імпорتنих квот та обмежень, закритості внутрішніх ринків низки країн, низької конкурентоспроможності тощо. Наявність стримуючих чинників реалізації експортного потенціалу аграрного сектора економіки України зумовлює необхідність формування та реалізації збалансованого інструментарію державної підтримки вітчизняного експорту в системі зміцнення економічної безпеки держави. Встановлено, що інструментарій державного регулювання в цій сфері доцільно формувати за напрямками: інституційно-регуляторним, організаційно-економічним, виробничо-технологічним, інформаційно-комунікаційним. Такий підхід дозволить нівелювати причини, що стримують експорт вітчизняної аграрної продукції, забезпечивши позитивний вплив на зміцнення зовнішньоекономічної складової економічної безпеки України.

Отримані теоретико-методологічні та науково-прикладні результати можуть бути використані у процесі формування державної політики розвитку аграрного сектора, що дасть змогу підвищити її ефективність, зміцнити економічну безпеку держави та підвищити рівень добробуту населення.

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Урба С. І. Аграрний сектор у системі забезпечення економічної безпеки України: проблеми теорії та практики : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 434 с. – (34,99 д.а.).

2. Конкурентоспроможність національної економіки: тенденції, перспективи, соціальні орієнтири : монографія / А. Грищук, Н. Данилевич, О. Макара, С. Урба, З. Юринець; за наук. ред. З. Юринець. Луцьк : Вежа-Друк, 2012. 292 с. – (16,97 д.а.). (особистий внесок автора – Розділ 3 «Продовольча безпека як складова частина забезпечення конкурентоспроможності національної економіки», С. 126–170). – (1,94 д.а.).

3. Pracownicy ako hnacia sila (teória a prax) / Redaktorzy naukowí: Farkašová E., Krupa W. K., Skotnyu P. TUKE Košice, UR Rzeszów, 2012. 515 p. – (32,19 д.а.). (особистий внесок автора – Розділ 25 «Політика продовольчої безпеки Китаю в умовах глобалізації світової економіки», С. 425–434). – (0,60 д.а.).

4. Polsko-Ukraińskie doświadczenia współpracy Euroregionalnej / red. K. Rejman, Yu. Pachkovskyy, B. Petrecka. Jarosław, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu, 2018. 266 p. – (16,63 д.а.) (особистий внесок автора – Розділ 1 «Стратегічні пріоритети розвитку українсько-польського співробітництва в

аграрному секторі економіки в контексті забезпечення продовольчої безпеки», С. 127–141. – (0,97 д.а.).

Статті у наукових фахових виданнях України (у тому числі у виданнях, що індексуються у міжнародних наукометричних базах):

5. Урба С. І. Концептуальні засади розвитку аграрного сектора в контексті глобалізації економіки // Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. 2008. Спецвипуск 17 «Економічні та соціо-психологічні проблеми організації управління: європейський досвід». С. 240–247. – (0,59 д.а.).

6. Урба С. І. Інноваційний розвиток аграрного сектора економіки України в умовах євроінтеграції // Збірник наукових праць «Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції». 2009. Вип. XV. №4. С. 50–57. – (0,34 д.а.).

7. Урба С. І., Червона О. Ю. Аграрна політика в рамках українсько-польського транскордонного співробітництва // Збірник наукових праць «Соціально-економічні проблеми сучасного періоду. Регіональний розвиток та транскордонне співробітництво». 2010. Вип. 6(86). С. 98–106. – (0,49 д.а.). (особистий внесок – 0,25 д.а., де визначено особливості державної аграрної політики в умовах українсько-польського транскордонного співробітництва).

8. Урба С. І. Продовольча безпека в умовах глобалізації // Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20.12. С. 279–284. – (0,29 д.а.).

9. Урба С. І. Політика продовольчої безпеки Японії // Формування ринкової економіки в Україні. 2011. Вип. 24. Львів: ЛНУ імені І. Франка. С. 386–391. – (0,41 д.а.).

10. Урба С. І., Лисий І. В. Особливості та перспективи розвитку потенціалу сільськогосподарських підприємств в українсько-польських єврорегіонах // Вісник Львівського університету. Серія економічна. 2011. Вип. 46. С. 540–546. – (0,45 д.а.). (особистий внесок – 0,25 д.а., де розроблено стратегічні напрями розвитку потенціалу сільськогосподарських підприємств в українсько-польських єврорегіонах).

11. Урба С. І. Основні пріоритети Спільної аграрної політики Європейського Союзу на 2014-2020 роки // Формування ринкової економіки в Україні. 2014. Вип. 33. Ч. 2. С. 124–129. – (0,51 д.а.).

12. Шевчук В., Урба С. Інноваційна діяльність і потенціал як чинники забезпечення економічної безпеки держави // Вісник Львівського університету. Серія економічна. 2016. Вип. 53. С. 367–371. – (0,39 д.а.). (особистий внесок – 0,18 д.а., де досліджено роль інноваційної діяльності та визначено її вплив на рівень забезпечення економічної безпеки держави).

13. Алексєєв І. В., Урба С. І. Інноваційна стратегія як засіб посилення безпеки та конкурентоспроможності економіки України // Ефективна економіка: електронне фахове видання. 2016. № 9. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5138>. – (0,51 д.а.). (особистий внесок – 0,26 д.а., де обґрунтовано вплив інноваційного розвитку на стан економічної

безпеки та розроблена інноваційна стратегія задля підвищення конкурентоспроможності економіки держави).

14. Урба С. І. Механізм забезпечення продовольчої безпеки України: теоретичний аспект // Вісник Львівського університету. Серія економічна. 2017. Вип. 54. С. 325–331. – (0,48 д.а.).

15. Урба С. І. Система економічної безпеки держави: сутність та особливості формування // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2017. Вип. 26(1). С. 22–25. – (0,60 д.а.).

16. Урба С. І. Теоретико-методичні засади оцінки продовольчої безпеки держави // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2017. Вип. 25(1). С. 106–111. – (0,75 д.а.).

17. Урба С. І., Коковська С. І. Управління конкурентоспроможністю підприємств хлібопекарської галузі // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2018. Вип. 20. Ч. 3. С. 95–100. – (0,66 д.а.). (особистий внесок – 0,38 д.а., де досліджено основні чинники впливу на рівень конкурентоспроможності підприємств хлібопекарської галузі та розроблення організаційно-економічного механізму управління конкурентоспроможністю хлібопекарських підприємств).

18. Урба С. І., Івончак І. О. Теоретичні аспекти дослідження суті економічної безпеки // Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 34. С. 33–38. – (0,65 д.а.). (особистий внесок автора – 0,35 д.а., де досліджено сутнісні характеристики економічної безпеки держави та визначення рівнів її формування в системі національної безпеки).

19. Урба С. І., Івончак І. О. Економічна безпека підприємництва як об'єкт теоретико-методологічного аналізу // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2018. Вип. 4 (103). С. 150–157. – (0,77 д.а.). (особистий внесок автора – 0,39 д.а., де розроблено основні наукові підходи до визначення категорії «економічна безпека підприємництва»).

20. Урба С. І., Червона О. Ю. Аналіз структурних змін в аграрному секторі економіки України // Інтелект ХХІ. 2018. № 5. С.90–94. – (0,51 д.а.). (особистий внесок – 0,26 д.а., де проведено оцінювання структурних змін аграрного сектора економіки України, обґрунтовано основні заходи щодо формування оптимальної структури аграрного сектора та збільшення частки виробництва продукції сільськогосподарських суб'єктів господарювання).

21. Урба С. І., Червона О. Ю. Аналіз фінансового забезпечення розвитку аграрного сектору економіки України // Бізнес-навігатор. 2019. № 2(51). С. 37–41. – (0,64 д.а.). (особистий внесок – 0,37 д.а., де проаналізовано обсяги фінансування основних програм бюджетної підтримки аграрного сектора економіки України та запропоновано пріоритетні заходи щодо вдосконалення фінансового забезпечення його розвитку).

22. Урба С. І. Пріоритетні напрями розвитку потенціалу аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького. Серія: Економічні науки. 2019. Т. 21, № 92. С. 141–146. – (0,67 д.а.).

23. Урба С. І. Інституціональне забезпечення сталого розвитку аграрного сектора економіки України // Формування ринкової економіки. 2019. Вип. 41. С. 412–421. – (0,81 д.а.).

24. Урба С. І. Реалізація експортного потенціалу аграрного сектору в системі зовнішньоекономічної безпеки України // Інфраструктура ринку: електронний фаховий науково-практичний журнал з економічних наук. 2019. Вип. 33. С. 116–124. URL: http://www.marketinfr.od.ua/journals/2019/33_2019_ukr/19.pdf. – (0,94 д.а.).

25. Музика П. М., Урба С. І., Гончаренко Л. В. Аналіз стану та ефективності використання земельних ресурсів в Україні // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління. 2019. Т. 30(69). № 4(2). С. 45–53. – (0,79 д.а.). (особистий внесок – 0,27 д.а., де проаналізовано структуру земельних ресурсів в Україні та в окремих країнах світу, оцінено рівень ефективності використання сільськогосподарських угідь в адміністративних регіонах України).

Статті у закордонних періодичних наукових виданнях:

26. Urba S. Bezpieczeństwo żywnościowe: treść ekonomiczna i problemy rozwiązania // Zeszyty naukowe. Podkarpacka Szkoła Wyższa im. bł. ks. Władysława Findysza w Jaśle. 2014. Zeszyt 11. S. 238–247. – (0,73 д.а.).

27. Урба С. І., Прокопович-Павлюк І. В. Моделювання ресурсного потенціалу аграрного сектора економіки України // The Scientific Heritage. 2018. № 29. Р. 2. С. 39–48. – (0,72 д.а.). (особистий внесок автора – 0,37 д.а., де здійснено оцінювання ресурсного потенціалу аграрного сектора економіки на основі застосування методу кореляційно-регресійного аналізу).

Статті в інших періодичних наукових виданнях, що індексуються в міжнародних наукометричних базах:

28. Урба С. І., Юринець З. В. Чинники посилення економічної безпеки на засадах розвитку аграрного сектору в умовах формування інноваційної економіки // Управління проектами, системний аналіз і логістика. Серія «Економічні науки». 2016. Вип. 17. С. 174–185. – (0,73 д.а.). (особистий внесок – 0,36 д.а., де досліджено основні чинники розвитку аграрного сектору економіки та визначено їх вплив на посилення економічної безпеки держави).

29. Урба С. І. Сучасний стан та перспективи розвитку органічного виробництва в Україні // Управління проектами, системний аналіз і логістика. Серія «Економічні науки». 2016. Вип. 18. Ч. 2. С. 72–82. – (0,79 д.а.).

30. Урба С. І. Інвестиційно-інноваційне забезпечення аграрного сектору в системі економічної безпеки України // Економіка та фінанси. 2019. № 6. С. 72–86. – (0,66 д.а.).

31. Урба С. І. Узгодження параметрів розвитку аграрного сектору та зміцнення продовольчої безпеки України // Молодий вчений. 2019. № 7 (71). С. 146–152. – (0,70 д.а.).

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

32. Урба С. І. Особливості мультифункціонального сільського господарства в умовах світової глобалізації // Важелі і механізми формування сталого розвитку економіки в умовах світової глобалізації: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Тернопіль, 9–10 грудня 2010 р.) / ред. кол. : Стельмащук А. М. та ін. ; Терноп. ін-т агропром. вир-ва та ін. Т. : Крок, 2010. Ч.2. С. 250–251. – (0,08 д.а.).

33. Урба С. І. Особливості розвитку органічного сільського господарства країн Європейського Союзу // Економічна політика країн Європейського Союзу: матеріали III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Донецьк, 25 січня 2011 р.), 2011. С. 195–196. – (0,13 д.а.).

34. Урба С. І. Сучасні критерії оцінки продовольчої безпеки держави // Модернізація та суспільний розвиток економіки країни: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Сімферополь, 25–26 січня 2013 р.). Сімферополь : НО «Economics», 2013. С. 23-25. – (0,25 д.а.).

35. Урба С. І. Сутність та особливості продовольчої конкурентоспроможності// Конкурентоспроможність економіки України: теорії, моделі, механізми: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 25–26 січня 2013 р.). Херсон : Вид. дім «Гельветика», 2013. С. 123–124. – (0,16 д.а.).

36. Урба С. І. Сучасні методи моделювання бізнес-процесів підприємства // Проблеми становлення інформаційної економіки в Україні: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 23–25 жовтня 2014 р.). Львів : Ліга-Прес, 2014. С.216–219. – (0,23 д.а.).

37. Урба С. І. Експортний потенціал аграрного сектора економіки України в умовах посилення глобалізаційних процесів // Перспективи розвитку національної економіки в умовах посилення глобалізаційних процесів: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 15 травня 2015 р.) / за ред. Р. В. Михайлишин; відповід. за вип. Ю. Ф. Пачковський, О. Є. Сухай. Львів : СПОЛОМ, 2015. С.185–189. – (0,29 д.а.).

38. Урба С. І. Інвестиційна привабливість аграрного сектора у контексті забезпечення продовольчої безпеки України // Розвиток національної економіки України: нові реалії та можливості в умовах євроінтеграції: матеріали доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 28 жовтня 2016 р.). Запоріжжя : КПУ, 2016. С. 48-51. – (0,22 д.а.).

39. Урба С. І., Грисюк Ю. С. Бізнес-модель як ключовий фактор успіху компанії // Економіка підприємства: теорія і практика: зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 13 жовтня 2016 р.) Київ : КНЕУ, 2016. С. 119–121. – (0,19 д.а.). (особистий внесок – 0,10 д.а., де систематизовано наукові підходи зарубіжних авторів до тлумачення поняття бізнес-моделі й обґрунтовано особливості існуючих підходів до її розроблення).

40. Урба С. І. Харчова промисловість у системі забезпечення продовольчої безпеки держави // Стратегічний потенціал державного та територіального розвитку: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 3–4 жовтня 2017 р.). Маріуполь ; Кривий Ріг : вид. Р. А. Козлов, 2017. С. 282–285. – (0,19 д.а.).

41. Urba S. The Ukrainian-Polish Cross-Border Cooperation in the Agrarian Sector of Economy // Contemporary socio-economic issues of Polish-Ukrainian cross-border

cooperation: collection of abstract of the International research and practical conf. (Warsawa, 12–13 November 2017). Warsawa : Center of European Projects, 2017. P. 176–179. – (0,15 д.а.).

42. Урба С. Роль та значення аграрного сектора у забезпеченні економічної безпеки України // Психологія бізнесу та управління: виклики сьогодення: зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 16–17 березня 2018 р.) / за ред. В. П. Мельник; відповід. за вип. Н. І. Жигайло, М. О. Кохан, Ю. В. Максимець. Львів : СПОЛОМ, 2018. С. 206–208. – (0,17 д.а.).

43. Урба С. І. Роль аграрного сектора у забезпеченні економічної безпеки держави // Стратегічні пріоритети соціально-економічного розвитку в умовах інституційних перетворень глобального середовища: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 28–29 вересня 2018 р.). Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2018. С. 176–179. – (0,19 д.а.).

44. Урба С. І. Методики оцінювання продовольчої безпеки в умовах глобалізації // Сучасні тенденції розвитку міжнародних відносин та економіко-політичного процесу: матеріали доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 5–6 жовтня 2018 р.) / за заг. ред. : М. М. Палінчак, В. П. Приходько, А. Krynski. Ужгород: Вид. дім «Гельветика», 2018. С. 59–63. – (0,29 д.а.).

45. Urba S., Chervona O. European vector of development of the Ukrainian agricultural policy // Scientific researches for development future: International Conference. V&M Publishing, Research and Publishing Center «Colloquium», San Francisco, California, USA. 2018. P. 56–60. – (0,34 д.а.). (особистий внесок – 0,18 д.а., де розроблено механізми аграрної політики України з врахуванням досвіду країн Європейського Союзу).

46. Урба С. І. Проблемні аспекти реалізації потенціалу аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України // Modern Transformation in Economics and Management: Conference Proceedings III International Scientific Conference. (Klaipeda, 29 March, 2019). Lithuania : Baltija Publishing, 2019. Part I. С. 47–50. – (0,23 д.а.).

47. Урба С. І. Пріоритетні напрями активізації інвестиційно-інноваційного забезпечення аграрного сектора економіки України // Сучасні тенденції розвитку світової економіки: нові виклики та проблеми: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 19 квітня 2019 р.) / за ред. Деркач Т. В., Кобилянської А. В. Одеса : МГУ, 2019. С. 168–171. – (0,22 д.а.).

48. Урба С. І. Концептуальні засади інституціонального забезпечення сталого розвитку аграрного сектора економіки // Трансформація національної економіки в контексті реалізації євроінтеграційної стратегії: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Миколаїв, 5 квітня 2019 р.). Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2019. С. 99–103. – (0,25 д.а.).

49. Урба С. І. Стратегічні пріоритети інвестиційно-інноваційної модернізації аграрного сектора в системі економічної безпеки України // Сільські території України: стан і перспективи розвитку: матеріали наук.-практ. конф., присвяченій 120-річчю з часу створення громадської організації «Сільський господар» (Львів, 16–17 травня 2019 р.). Львів, 2019. С. 40–41. – (0,09 д.а.).

50. Урба С. І., Навроцький О. С. Дослідження сутності та особливостей агробізнесу // III International Scientific Conference Economy and Society: the Modern Foundation for Human Development: Conference Proceedings, April 26th, 2019. Leipzig, Germany: Baltija Publishing. С. 37–39. – (0,27 д.а.). (особистий внесок – 0,14 д.а., де визначено основні підходи до тлумачення аграрного бізнесу).

51. Urba S. Determinants of the agrarian sector development in the system of state economic security // Актуальні проблеми використання потенціалу економіки країни: світовий досвід та вітчизняні реалії: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 травня 2019р.). С. 25–27. – (0,17 д.а.).

52. Урба С. І. Інструменти реалізації експортного потенціалу аграрного сектора в контексті зміцнення зовнішньоекономічної безпеки України // Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку економіки, обліку, фінансів і права: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 12 липня 2019 р.). Полтава : ЦФЕНД, 2019. Ч. 1. С. 29–30. – (0,18 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Урба С. І. Пріоритети та інструменти розвитку аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2019.

У дисертації розроблено теоретико-методологічні засади й обґрунтовано практичні рекомендації щодо пріоритетів та інструментів розвитку аграрного сектора в системі забезпечення економічної безпеки України. Поглиблено концептуальні основи формування системи забезпечення економічної безпеки держави. Сформульовано теоретичні основи, виявлено особливості функціонування аграрного сектора економіки та обґрунтовано гіпотезу, за якої ефективна державна аграрна політика сприятиме зміцненню економічної безпеки держави. Продіагностовано сучасний стан, тенденції, галузеві та регіональні особливості функціонування і розвитку аграрного сектора економіки України. Проведено інтегральне оцінювання розвитку аграрного сектора економіки та еластичності його зв'язків з економічною безпекою держави.

Обґрунтовано пріоритетні напрями та інструменти реалізації потенціалу розвитку аграрного сектора економіки України. Виокремлено елементи інституційного забезпечення сталого розвитку аграрного сектора економіки. Аргументовано можливість узгодження параметрів розвитку аграрного сектора та зміцнення продовольчої безпеки держави. Запропоновано інструменти реалізації експортного потенціалу аграрного сектора в системі зовнішньоекономічної безпеки України в умовах євроінтеграції.

Ключові слова: аграрний сектор економіки, сільське господарство, потенціал аграрного сектора економіки, державна аграрна політика, економічна, продовольча, зовнішньоекономічна безпека держави, система забезпечення економічної безпеки держави.

АННОТАЦИЯ

Урба С. И. Приоритеты и инструменты развития аграрного сектора в системе обеспечения экономической безопасности Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2019.

В диссертации разработаны теоретико-методологические основы и обоснованы практические рекомендации относительно приоритетов и инструментов развития аграрного сектора в системе обеспечения экономической безопасности Украины. Углублены концептуальные основы формирования системы обеспечения экономической безопасности государства. Сформулированы теоретические основы, выявлены особенности функционирования аграрного сектора экономики и обоснована гипотеза, согласно которой эффективная государственная аграрная политика будет способствовать укреплению экономической безопасности государства. Продиагностировано современное состояние, тенденции, отраслевые и региональные особенности функционирования и развития аграрного сектора экономики Украины. Проведено интегральное оценивание развития аграрного сектора экономики и эластичности его связей с экономической безопасностью государства.

Обоснованы приоритетные направления и инструменты реализации потенциала развития аграрного сектора экономики Украины. Выделены элементы институционального обеспечения устойчивого развития аграрного сектора экономики. Аргументированы возможности согласования параметров развития аграрного сектора и укрепления продовольственной безопасности государства. Предложены инструменты реализации экспортного потенциала аграрного сектора в системе внешнеэкономической безопасности Украины в условиях евроинтеграции.

Ключевые слова: аграрный сектор экономики, сельское хозяйство, потенциал аграрного сектора экономики, государственная аграрная политика, экономическая, продовольственная, внешнеэкономическая безопасность государства, система обеспечения экономической безопасности государства.

SUMMARY

Urba S. I. Priorities and instruments of development of the agrarian sector in the system of ensuring of the economic security of Ukraine. – Manuscript.

Thesis for the Degree of Doctor of Science in Economics. Specialty 08.00.03 – Economics and Management of the National Economy. Ivan Franko National University of Lviv. – Lviv, 2019.

In the dissertation the theoretical and methodological foundations are formed and practical recommendations on priorities and instruments of development of the agrarian sector in the system of ensuring of the economic security of Ukraine are substantiated. The hypothesis that an effective state agrarian policy has the effect of strengthening the economic security of the state is argued.

Theoretical characteristics have been formed and peculiarities of functioning of the agrarian sector in ensuring of the economic security of the state have been revealed.

It is established that the agrarian sector is a sector of the national economy with internal structural-functional components and sectoral subcomplexes (crop, livestock, related industries), the functioning of which lays the foundation for sustainable economic development through enhanced food security, increased export potential of agricultural products and improved socio-economic status of rural areas. Its place in the system of ensuring of the economic security of the state is identified by levels (macroeconomic, regional, sectoral, microeconomic, nano) and by material and technical factors of production (productive forces, economic relations, development of scientific and technological progress).

Determinants of the influence of the state agrarian policy and the results of functioning of the agrarian sector on the economic security of the state are identified. In order to reconcile the relationship between the state agricultural policy and the system of ensuring of the economic security of the state, conceptual provisions have been developed in which the economic security of the state is ensured by such components of the state agrarian policy as conceptual characteristics, objects and subjects of regulation, goals, principles of management and conditions, implementation. Methodological foundations are developed and approaches to the typology of threats to the functioning of the agrarian sector in ensuring of the economic security of the state are formed.

The current state, tendencies, sectoral and regional peculiarities of functioning and development of the agrarian sector of the Ukrainian economy has been diagnosed. It is argued that the current state of functioning of the domestic agrarian sector of the economy does not correspond to its economic and natural resource potential, which affects the economic security of the state. An integral evaluation of the development of the agrarian sector of the Ukrainian economy has been carried out and its impact on economic security has been determined. The effectiveness of state agrarian policy in the context of ensuring the economic security of the state is analyzed.

The modeling and forecasting of the development of the domestic agrarian sector of the economy are carried out. Priority directions of formation and realization of potential of agrarian sector of national economy are substantiated. The elements of institutional support for sustainable development of the agrarian sector of the economy are identified. Measures are proposed to harmonize the parameters of development of the agrarian sector and to strengthen the food security of the state. The means of formation of financial and investment-innovative support of development of agrarian sector in the system of economic security of the state have been developed. The instruments of realization of the export potential of the agrarian sector in the system of foreign economic security of Ukraine under the conditions of European integration are substantiated.

Key words: agrarian sector, agriculture, potential of agrarian sector of economy state agrarian policy, economic security of the state, food security of the state, foreign economic security of the state, system of ensuring economic security of the state.

Підписано до друку 26.12.2019 р. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Формат 60 x 84/16. Ум. друк. арк. 1,9. Наклад 100 прим. Зам. № 215
Друк СПДФО Марусич М. М. Свідоцтво № 1252 від 30.12.1996
м. Львів, пл. Осмомисла, 5/11
тел./факс: (032) 261-51-31.
e-mail: interprint-m@ukr.net